

Foi'a besericésca si scolastica.

Organu alu provinciei metropolitane greco-catolice de Alb'a-Julia si Fagarasiu.

Apare in 1 si 15 st. n. a fia-carei luni.

abonamentele de cate 6 fl. v. a. pre anu se se adreseze la tipografi'a seminariului gr. catolicu in Blasiu.

Manuscriptele si corespondintiele se se trimita francata la redactiuni.

Anulu III.

Blasiu 15 Decembre 1889.

Nr. 6.

Partea besericésca.

Decisiunile sinodului archidieceșanu tienutu in Blasiu la 17 si 18 Septembre 1889.

II.

Statutele

Fondului pentru veduvele si orfanii preotiloru din Archidieceș'a gr.-cat. de Alb'a-Julia si Fagarasiu.

A) Scopulu.

§. 1.

Spre ajutarea veduveleor si orfaniloru remasi dupa preotii din Archidieceș'a gr.-cat. de Alb'a-Julia si Fagarasiu se infintieza unu fondu, carele porta numirea „Fondulu viduo-orfanalu alu Archidieceșei gr.-cat. de Alb'a-Julia si Fagarasiu“.

B) Midilócele.

§. 2.

Fondulu viduo-orfanalu se forméza:

a) din intregu capitalulu Fondului deficientiloru, veduveleor si orfaniloru infintiatu la a. 1838.

b) din dóne tertialități a tacselor solvite de preotii archidieceșani la fondulu preotiloru deficienti (vedi statutele Fondului deficientiloru §. 18 si §. 2—8).

c) din tacs'a de câte 100 fl. dela clericii, cari se casatorescu cu tinere nascute din parinti greco-catolici, cari nu sunt preoti archidieceșani, si de 200 fl. v. a. dela clericii, cari se casatorescu cu tinere nascute din parinti, cari nu se tienu de religiunea greco-catolica.

Preaveneratului Ordinariatu se lasa inse mâna libera, cá din motive grave si interese mai inalte besericesci se póta micșorá si respective relaxá acéste taxe de sub c).

d) din venitele de unu anu alu parochieloru devenite in vacantiu prin mórtea respectivului preotu, déca dupa acelu preotu nu au reimasu orfani ori veduve.

e) din contribuii benevole, donatiuni si legate facute spre inmultirea acestui fondu si acceptate de Consistoriulu archidieceșanu.

§. 3.

Tacs'a clericiloru (§. 2. lit. c.) se alatura cererei pentru binecuvéntarea archierésca spre a poté conrage casatori'a, almintrea cererea acea se resólve negativu.

C). Administrarea.

§. 4.

Fondulu viduo-orfanalu se administréza de către Capitulu metropolitanu dupa normele sale generale, satorite pentru administrarea Fonduriloru publice archidieceșane.

§. 5.

Capitulu elóca capitalele in hârtii publice ori private cu hipoteca pupilara seau la casse de pastrare, si ingriése pentru incassarea regulata a procentelor, manipuléza banii, platése ajutóriele asemnate de Consistoriulu archidieceșanu si la finea fia-carui anu astérne Consistoriulu ratiuni documentate.

§. 6.

Ratiunile reveduite si aprobate de Consistoriu se publica in fia-care anu prin cerculariu, carele se imparte toturoru celoru obligati a contribui la fondulu acest'a.

D) Indreptátirea de a prticipá din Fondulu viduo-orfanalu.

§. 7.

Din Fondulu viduo-orfanalu suntu indreptátiti a prticipá:

a) preotesele remase dupa preoti de ai Archidieceșei gr.-cat. de Alb'a-Julia si Fagarasiu, pre cátu tempu petrecu in veduvia, onorandu memori'a fostului lor barbatu, si au viétia onesta si cuviósa, — déca nu suntu proveđuite cu pensiune, seau altu ajutoriu dintr'altu fondu ori fundatiune archidieceșana.

b) orfanii remasi dupa preoti de ai Archidieceșei gr.-cat. de Alb'a-Julia si Fagarasiu, si anume: fetiorii,

cari învăția vre-o măiestria participa până cându devinu calfe; cari învăția în vre-o școală medie, până cându absolvă această școală și studiile academice, era cari nu învăția nici măiestria, nici în vre-o școală medie, ori academia participa numai până cându plinescu alu 16. anu alu etatei. Fetitiile orfane, cari au capetatu crescere conforma pusețiunei și caracterului parintiloru loru participa din Fondu până cându se marita seau devinu maiorene, inse la nici o intemplantare nu potu primi subsidie după ce au plinitu alu 24. anu alu etatei. Er' fetitiile, cari nu au capetatu crescerea amintita, participa din Fondu numai până la alu 16 anu alu etatei. Orfanii, cari au stipendiu ori alta provisiune din vre-unu fondu archidiecesanu (vedi §. 8.) din Fondulu vidu-orfanalu nu participa.

§. 8.

Preotesele veduve și orfanii de preoti, cari au dintr'altu Fondu archidiecesanu pensiune seau provisiune, pre câtu li-ar' compet' din Fondulu viduo-orfanalu, din Fondulu, acest'a nu potu primi nice unu ajutoriu.

E). Aplicarea Fondului viduo-orfanalu.

§. 9.

Capitalele specificate în §. 2. lit. a. c. d. și e. formează capitalulu neatingibilu alu Fondului.

Dio venitele capitalulu neatingibilu alu Fondului și din toate celelalte venit' $\frac{2}{10}$ se capitalisează, era $\frac{8}{10}$ se aplica spre ajutarea veduveloru și orfaniloru de preoti.

§. 10.

Cuantulu ajutoriului anualu din Fondulu viduo-orfanalu se statoréște de către Consistoriulu archidiecesanu amesuratu veniteloru disponibile (§. 9.) și numerulu preoteseloru veduve și orfaniloru de preoti, inse asiă câtu fia-care preotésă veduva priméște pentru sine șiésă părți și afara de acea pentru fia-care orfanu (§. 7. lit. b.) câte două părți, era fia-care orfanu de preotu, a carui mama a moritu, ori s'a maritatu, priméște câte trei părți.

§. 11.

Protopopii la mórtea ori carui preotu suntu detori a astérne Consistoriulu archidiecesanu cól'a despre famili'a repausatulu documentata cu estrase matricularie date din oficiu, — apoi în fia-care anu cându asternu tacele pentru Fondulu deficientiloru suntu detori a aretá: cari dintre veduvele și orfanii de preoti suntu în viétia? și asiediati în Tractulu seu? și despre acestia a dá informatiune conscientiósă, din care se se cunósca apriatu: ce portare au veduvele? și orfanii ce studiéza? óre suntu prevediuti ori nu cu alte ajutórie din alte Fonduri!?

§. 12.

Ajutóriele din Fondulu viduo-orfanalu le conferéște Consistoriulu archidiecesanu din anu în anu, totu-de-a-un'a în cursulu lunei Martie a fia-carui anu.

(Va urmă).

Atitudinea besericeii în cestiunea duelului.

II.

Pre lângă toate dificultatile ce le întâmpină, beseric'a reuși în celea din urma a delaturá ordalele și a introduce în locul lor altele midilóce probatorie mai blânde și mai umane, precum este cu deosebire juramentul solemnulu. Duelulu inse, desi lipsitu de

insemnătatea de ordalu, remase în vigóre că unu felu de obicei de casta la cavalerii germani, cari —și atribuiau numai sie-si dreptulu de a portá arme, și de a usá și abusá de ele. Er' desele lupte întreprinse sub pretextu de duele, aduseru preste Germani'a în scurtu timpu aceea disordine și desolare, care e cunoscuta în istori'a evului mediu sub numirea de *dreptulu pumnului*, admisu chiar' și de unii imperatori debili că unu *malum necessarium*.

Timpii lui Enricu IV suntu cu deosebire negri de nelegiuirile comise din partea asiá numitiloru cavalerii rapitori pre bas'a dreptulu celui mai tare. Gulielmu de Tyrus, descriindu trist'a stare de lucruri din acelea timpuri, dice că credinți'a și pietatea disparuseru, și în locul lor se intronase violenti'a, insielatiunea și maliti'a; principi și grafi rapeau, predau și ucideau. Unu altu scriitoriu, Lambert de Aschaffenburg raportéza, că cavalerii ce locuiau în castele fortificate navaliau armati din forturile lor, rapiau, predau și impuneau tribut; ér' sub pretextu de decime duceau cu sine adese ori turme și ciredi întregi, bá unii comiteau fapte multu mai revoltátore, pre cari bun'a cuvenintia nu ne permite a le espune aici. Adeveratu că imperatori și dinasti energici și cu fric'a Domnului, ascultandu de vocea besericeii, lucrara din respoteri pentru restabilirea ordinei și a moralei. Astu-feliu se scie d. e. despre Rudolfulu de Habsburg, că distruse la a. 1290 singuru numai în Turingi'a siese-dieci-si siese (66) de castele că totu atâtea cuiburi de rapitori, și spendiurá 29 de cavaleri criminali. Dar' cu toate acestea, selbataci'a și imoralitatea cari au derivatu din desele duele, odinióra legale, și cari s'au transplantatu cu timpulu și înalte tieri, au dainuitu înca timpu îndelungatu, până cându moral'a lui Christosu predicata de beserica, isbuti se imblândiesca ánimele, se dirigéze spiritele în calea umanității, și se resadésca adeverat'a civilisatiune între popóre.

Din duelulu paganu, admisu odinióra că ordalu la sementiile germane, s'a formatu cu incetulu și duelulu după mod'a de astadi, care sub falsulu pretextu de a repará onórea vetemata, servesce în realitate numai că unu actu de resbunare pagana, stingandu în modu criminalu mii de vieti omenesci. Caci se vedemu, în ce consista adeverat'a onóre, că se întielegemu apoi, déca aceea se póte în adeveru, seau nu se póte repará prin duelu.

Dupá usulu modernu cuventulu *onóre* are însemnare întreita; trebue se distringemu adeca onórea interióra, esterióra și conventionala. Cea de întâiu, numita și onestitate, este proprietatea acelorú ómeni, cari lucréza totu-de-a-un'a în conformitate cu preceptele și legile obligatorie, implenindu-si detorintiele conscientiosu și cu sinceritate, și încungiurandu reulu chiar' și atunci, cându l'ar' poté face fara temere de pedépsa. Va se

dica, onórea interióra se baséza pre virtute, ea forméza adeverat'a valóre a omului; si precum nu ni-o póte dá altulu, intocmai asia nu ni-o póte nici rapí; numai noi insine o potemu violá prin fapte rele. Pre omulu onestu pucinu-lu impórta, déca cineva-lu stiméza si onoréza dupa meritu, seau nu; elu -si afla multumirea in sine fususi, càci este consciu de valórea sa interna.

Onórea esterióra nu este inse altu ceva, decâtu stim'a din afara ce ni-o arata cine-va. Deca tori ómenii ar' fi atotu sciutori si justii, se intielege ca toti ar' stimá numai pre acel'a, care merita in adeveru, adeca pre omulu onestu, si astu-feliu onórea esterióra ar' corespunde pre deplinu celei interióre; ea ar' fi adeca tributulu datoritu onestitatei. Inse pre de una parte nimenea nu cunósce interiorulu altuia, si prin urmare nici nu póte scí, daca este in adeveru demnu de stima, seau nu; ér' pre de alt'a, lumea nu prea este totu-de-a-un'a aplecata, a acordá altuia stim'a ce o merita. Remáne dar invederatu, ca onórea esterióra este numai unu semnu cu totulul arbitraru, ce corespunde numai aparentiei. Pentru aceea o considera si angeresculu doctoru St. Tom'a de unu ce in sine indiferentu, care ar' fi de doritu numai intr'atát'a, încátu ne póte incuragiá se perseveramu in virtute si se progresamu in bine.

Onórea conventionala stá in simpl'a datina de a dovedí cuiva semne de stima dupa positiunea in care se afla, seau dupa conditiunea in care s'a nascutu, si acést'a fara de a mai reflectá la opiniunea, ce o avemu despre densulu. Acestu soiu de onóre este cea mai pretentiósa si se simte vetemata indata ce n'ai datu cuiva titlulu conventionalu, seau nu te-ai servitu de frasele banale ale modei in vorbire cu elu seau despre elu.

Ce facu deci duelantii? Ei -si punu in joc viéti'a pentru unu lucru in sine de nimic'a, si lucréza contr'a preceptului claru si lamuritu alu decalogului, care suna: *se nu ucidi*". Bá ignoréza cuventulu multu mai infioratoriu indreptatu de Domnedieu catra fratricidulu Cainu: „Sangele fratelui teu striga la ceriu“. Acum dar' blastematu se fi si tu si isgonitu din acestu pamentu, care si-a deschisu gur'a sa se inghitia sangele fratelui teu din mân'a ta" (Moise I. 4, 10). Va se dica, sangele versatu reclama resbunare, si ori-ce omoru este fratricidiu, de óre-ce cu totii suntemu creati dupa tipulu si asemenarea lui Domnedieu cá frati, si fii ai aceluia-si parinte. „Voiu cere viéti'a omului dela fia-care omu. Celu ce vérsa sânge de omu, sângele aceluia inca se va versá de omu; càci Domnedieu dupa tipulu seu a facutu pre omu" (Moise I. 9, 5, sqq); astu-feliu vorbí Domnedieu catra Noe deja cu sute de ani mai inainte de a dá lui Moise tablele legei pre muntele Sinai.

Asprimea pedepsei de care se facu culpabili duelantii, se invederéza si din urmatóarele cuvinte: „Cându cine-va vá omorí pre altulu, atunci ncidietoriulu se va poté omorí dupa spunerea mai multoru marturi, caci una singura marturia nu póte atestá pentru cine-va cá se móra; si rescumperare nu este iertatu se luati pentru viéti'a ucidietoriului, care este culpabilu si demnu de mórte, ci elu cu mórte se móra. Si se nu spurcati pamentulu cu sânge, càci sângele stropitu spurca pamentulu, si pamentulu nu se póte curatí de sangele versatu pre dânsulu, decâtu éراسi numai cu sangele aceluia, care l'a versatu" (Moise IV. 35, 30 sqq).

Inse beseric'a opresce duelulu si din cauza, ca noi nu suntemu stapani preste viét'a nóstra, cu atátu mai pucinu preste a altor'a, si prin urmare n'avemu nici unu dreptu de a o sacrificá dintr'unu capriciu seau altulu. „Tu esci Domnulu celu ce are dreptu preste viétia si mórte" se dice in cartea intieptiunei; ér' in Deut. 32, 39 dice Domnulu: „Eu ucidu si eu dau viétia“. De asemenea ne opresce apriatu si S. Paulu dela ori-ce abusu alu membriloru nóstre, de óre-ce nu noi, ci Domnedieu este stapânulu vietiei nóstre. „Nu sciti voi ca madularele vóstre. . . nu suntu proprietatea vóstra? P'entru ca voi sunteti rescumperati cu pretiu scumpu. Preamariti dar' si portati pre Domnedieu in corpulu vostru". (Rom. 14, 7 sqq). Prin urmare, celu ce provóca seau primesce provocarea la duelu, consimte a-si sacrificá in modu criminalu membrele si viéti'a, cu tóte cá numai Domnedieu are dreptu se dispuna de ele! si apoi este invederatu ca duelulu involva in sine indoitul pecatu: alu sinuciderei si alu omorului.

Afara de acést'a se scie, ca sant'a beserica ne opresce apriatu de a ne satisface noi insine pentru injuriile si nedreptatirile suferite, invetiandu-ne cá mai bine se iertamu cu generositate, decâtu se pretindemu pedepsirea celui ce ne-a vetematu, cu atátu mai pucinu se ne resbunamu: „Nu resplatiti nimeni reu cu reu. . . Nu ve resbunati insi-ve, iubitoru, ci dati campu maniei vóstre, càci scrisu este: A mea este resbunarea, eu voi resplatí, dice Domnulu" (Rom. 12, 19).

Pre temeulu acestoru invetiaturi Domnedieesci éta ce decretéza conciliulu de Trientu¹⁾ in privinti'a duelului: „Datin'a detestabila a duelului, care s'a introdusu din indemnulu diavolului pentru cá elu se dobendésca perderea sufletelor prin mórtea cu sange a corpureloru, se se sterpésca cu totul din lumea crestina. Imperati, regi, duci, principi, margrafi, grafi, si toti cei alalti domni pamentesci, cari toleréza duelulu intre crestinii din tienuturile lor: se fia excomunicati *eo ipso*. . . Éras' cei ce au suscepitu

¹⁾ Sess. 25, cap. 19. de ref.

duelului, si asia numitii secundanti ai loru, se fia supusi pedepsei de excomunicare, de confiscarea tuturor bunurilor si rusinei perpetue, si se se pedepsesca dupa santele canóne cá nisce ucidietori. Si daca au remasu morti in duelu, se fia lipsiti pentru totu-de-a-un'a de imormentarea besericésca. Cei ce contribue cu sfatulu la una afacere de duelu, seau îndemna pre cineva la aceea in ori-ce modu, precum si spectatorii, inca se fia excomunicati si pusi sub anatema perpetua fara consideratiune la vre-unu privilegiu si datina rea seau estra-ordinaria“.

Dupa conciliulu dela Trientu s'a declarat beseric'a de nou contr'a duelului prin constitutiunea „*Detestabilem*“ data de pap'a Benedictu XIV la 10. Novembrie 1752. In acést'a constitutiunese se dice adeca intre altele: „Cá se infrenamu mai cu taría in cercurile crestine si mai alesu militare imoralitatea atât de detestabila a duelurilor, care graséza in tacere pre lângá tóte legile landabile aduse de cei mai multi principi si de autoritatile lumesci spre sterpirea loru, si se urmarimu cu spad'a pedepsei apostolice una crima atât de grava, . . . intarimu si reinoimu prin acést'a tóte decretele si pedepsele statorite de antecesorii nostrii contra duelului, stergemu chiar' si libertatea asilului pentru acei duelanti, cari au omoritu pre contra-luptatorii loru, si interdicemu cá celu cadutu in duelu se se impartásiésca ve-una-data de imorméntarea besericésca“.

Totu cu asemenea severitate se pronunçiá beseric'a universalá contr'a duelului si in timpul mai din urma, prin constitutiunea „*Apostolicae sedis moderationi*“ emanata sub pap'a Piu IX la 12 Octobre 1869. In acést'a se reinoésce éراسi excomunicatiunea pentru duelu, si se reservéza numai papei absolvirea celoru culpabili. Ér' cei ce cadu sub excomunicatiune in tenórea acestei constitutiuni, suntu:

1. Luptatorii, — întemple-se duelulu cu seau fora martori, si remanendu seau neremanendu care-va ranitu;

2. totu celu ce provóca la duelu, chiar' si in casu cându provocarea nu se primesce; ba pedéps'a -i ajunge si pre aceia, cari nu provóca directu seau espresu, ci numai prin termini generali, cându ar' dice d. e. cineva: „te asceptu mane la cutare locu, cá se-mi dá explicare seau satisfactiune“ ori: „poftesce cu mine in gradina, acolo avemu se vorbimu“. In asemenea casu se presupune firesce, ca provocatulu întielege intentiunea provocatoriului.

3. Se excomunica totu celu ce primesce si urméza provocarea la duelu, chiar' si deca dintr'una cauza seau alt'a nu s'ar' întemplá lupt'a, si nici nu s'ar' duce la locul destinat pentru duelu;

4. Suntu excomunicati secundantii, insocitorii, si in genere toti cari oferu duelantiloru favoru seau

ajutoriu, ori se facu complici prin sfatulu ce li-lu dán seau intr'altu modu; de asemenea cei ce le imprumuta arme, le oferu gradinile pentru lupte, seau -i ducu in trasur'a loru, asia si cei ce scriu provocarea seau o comunica provocatului etc.

5. Se excomunica spectatorii, cari mergu la locul de lupta cu intentiunea cá se privésca, de óre-ce privirea intentionata este unu indemnú puternicu si incuragiare spre lupta. Se întielege deci, ca celu ce trece numai din întemplanie pre lângá locul de lupta (mensura), seau privesce la duelu fara de a fi observatu de duelanti, nu cade sub censura.

In fine cadu sub excomunicatiune magistratii, cari concedu duelulu seau nu-lu oprescu si impdecae dupa potintia, si inca constitutiunea dice espresu, ca ori-ce demnitate ar' avé aceia.

Din acestea se vede deci lamuritu, ca beseric'a s'a pronunçiatu in tóte timpurile cu aceea-si energia si severitate contr'a obiceiului barbaru alu duelului. Daca inse cu tóte acestea n'a reusitu inca pre deplinu a-lu sterpi cu totul, nu póte fi vin'a ei, ci a acelor'a, cari avendu detori'a de-a o spriginí in salutarele ei intentiuni si întreprinderi, i- denéga ajutoriulu, si-i refusa invetiatur'a.

J. Marculetiu.

Spectate Domnule Redactoru!

Bazatu fiendu pre simtiulu frumosu economicu, -mi veti permite a dá locu in colónele D-Vóstra „Fói'a Besericésca“ urmatoriului articlu, care tientéza la lucru, la beserica, scóla si economie. In parte vá insuffetá pre On. D. preoti cu turn'a loru la lucru si éراسi la lucru, mai vértosu la besericele fora Patronu, cum e la noi.

Poesi'a nemuritoriului poetu A. Muresianu si adi ne trediesce, ne dice: „Preoti cu crucea in frunte“. Fórté bine nimeresce unde preotulu cu totu dreptulu si-o tine sânt'a cruce atât pre frunte, câtu si pre umeri.

Deci' -mi tienu de cea mai sânta datorintia a descrie pre scurtu faptele neobosite ale On. D. parochu Stefanu Siposiu, carele abeá de 3 ani vá fi in parochi'a de Vadu gr. cat. pre Crisiulu repede, comitatulu Bihoru.

Amintitulu parinte cu cuvintele acestea a ocupatu postulu seu. „Aici trebue lucru, si éراسi lucru“. „Lucrulu face pre totu omulu in lume Domnu, Dónne binecuvéntéza pre economu“. La introducerea Domniei sale in parochia, vedíu beseric'a mai pana la pamentu descoperita, urita, nevaruita, plina de paingini, orologiulu turnului cu totulu stricatu. Véntulu fluerá pre feresti de tóte laturile, — paratii éراسi smoliti de unsorile si fortunele trecutului. Dintre doue case parochiale — si un'a scóla, cându-vá cea mai vestita pre Crisiulu repede, neci un'a, neci alta buna, — tóte risipite pana in cenusia.

Comun'a Vadu (Rév) dela Urbea-Mare are una' estensiune de 48 chilom. m. pre Crisiulu repede in susu la gur'a stâncelor inceptórié ce conduc — catra Clusiu pre lângá linea ferata. Credinciosii de aci cei gr. cat. pana la 1800 avéau una besericiuta de lemnu simpla. Ei inse éراسi, la unu numeru de 1300 suflete. Totu atunci érá unu conte induratoriu cu mosi'a in Vadu care au partinitu

sant'a nostra cauza unirea. Acelu Domnu induratori li-au ziditu Vadaniilor un'a beserica marétia din pétra. Vadani odinóira eráu de totului avuti, sustienéau unu cantoru si unu invetiatoriu la beseric'a lor. Contele dara li-au ziditu beseric'a. Iconostasulu, amvonulu de predica si scaunulu episcopescu, le-au daruitu nemuritoriulu Episcopu Oradanu de pre atunci din catedral'a s'a.

Dela anulu 1800 beseric'a acést'a au sustatu cum i-a ajutatu providint'a de susu; destulu cá in dilele de acu, erá de totului misera. Nobilulu sufletu alu On. Dom. parochu de acu, nu-a parasitu cuvintele inceputórie de primitia, „lucrulu si éراسi lucru“ si dupa lucrulu din filerulu credinciosiloru de aici, ce vedemu in tēmpulu acést'a scurtu? — Cas'a parochiala din pravu — aredicata la edificiu de locuint'a. Beseric'a gr. cat. de aici acu e flórea floriloru, frumseti'a frumsetieloru. Este pingata cu colori de acelea, cari indémna totu sufletulu romanescu la rogatiune si cāntari Domnedieesci, — alte suflete straine aduc sacrificie spre glori'a si marirea lui Domnedieu, vediendu altariulu celu vechiu de nou infloritu. Betránii cu tēnerii storcu lacreme de bucurie. — Orologiulu turnulu suna cnlocuitoriloru si calatoriloru pentru orientare diu'a si nóptea. Toti privescu cu placere la beseric'a frumo'sa, — toti se delectéza de cas'a induratului Domnedieu.

Scól'a ce erá cenusia de dieci de ani, acum se ridicá multu dóue septemani si scól'a e mântuita din gón'a mortii, totu din fieliierulu sateanului românú din Vadu.

Acum renovata fiendu sant'a maica beserica, in 13 a lunei lui Octombre st. n. deminétia la 8 óre dupa trasulu campaneii antaiasi data, grabeau credinciosii cu turm'a se ajunga la beseric'a lor frumo'sa, insetati dupa s. misa. Cá celebratori au asistatu O. D. Petru Fejér parochulu Austeului. O. D. Stefanu Siposiu parochulu localu. M. O. Domnu protopopu Joanu Borosiu impedecatu fiendu prin un'a trista întēmplare si gelnica, de a petrece la celea eterne pre Prea iubít'a s'a fetisiórá. cu dorere nu a potutu participá la acelu actu alu sántirei.

Indata dupa trasulu campaneloru s'a facutu sántirea apei in aintea turnulu afora din beserica, sa stropitu beseric'a — apoi s'a inceputu utreni'a — pre rāndu sánt'a liturgia. O. D. parochu Petru Fejér cu tonu linu, dar' placutu a sciutu afá gustulu ascultatoriloru prin celebrarea sántei mise.

O. D. parochu Stefanu Siposiu, parintele localu a predicatu poporului adunatu una predica de totului petrun-diátória la sufletu, vorbindu despre insenunatatea altariului si a turnulu dela beseric'a; toti ascultáu cu placere. In fine, de corulu eleviloru dela scól'a elementaria s'au cantatu multi ani, — éra credinciosii au dusu cu sine suvenirile cele mai plăcute si neuitavere ale acestei sántiri.

Vadu (Rév) comitatulu Bihoru la 20 Octobre 1889.

Gregoriu Torsanu
cantoru gr. cat. de Vadu.

Notitie bibliografice.

In foile besericesci germane, franceze, italiene scl. e o datina vechia a amentí, eventualu a recomandá atentiunei cetitoriloru unele carti care, dupa parerea respectivului recensentu, a autorului vre-unui articlu s'au redactoriului, potu se intereseze pre cetitori, si merita se fia cetite. Ast'a dupa impregiurari, o facu in diverse forme: candu in legatura cu obiectulu, despre care tractédia, — candu

in forma de recensiuone s'eu critica ¹⁾, — candu erá simpluminte annuntiandu aparitiunea opului, registrandu cartea in rubric'a bibliografica; uneori dandu pre scurtu contienulu opului ²⁾, altadata mai pre largu, publicandu escerpte din elu etc. . . . si acést'a nu arareori si despre carti, aparute cu ani inainte, precum si despre acelea care amentite odata, au fostu edate de nou ³⁾.

Cunoscandu din esperintia folosulu acestoru impartasiri care lu facu pre omu atentu la lucruri, pre care altcunum usioru ar' poté pote se le tréca cu vederea ⁴⁾, ain crediutu de bine, se dau si eu pucine notitie despre cateva carti care pana candu pre de o parte pre noi ne intereséza, pre de o parte, s'eu nu ni prea suntu cunoscute s'eu, pre catu cunoscute bibliotecele nostre, pre la noi suntu destulu de rare.

Si cugetu cá datele comunicande, voru contribui si ele la cunoscint'a desvoltarei istorice a ritului orientalu si a istoriei cartiloru rituali, — s'eu celu pucinu cá deca cineva interesanduse de asemenea lucruri si din intēmplare n'ar' cunósce vre un'a din cartile amentite, va luá cunoscintia si de acé'a.

Si in urma e interesantu si acé'a a se vedé, cum strainii ne cunoscú, ce idea si judecata au despre ale nóstre.

* * *

1. *Ad Typica Graecorum ac praesertim ad Typicum Cryptoferratense S. Bartholomaei Abtatis animadversiones Theodori Toscani Hieromonachi Ord. S. Bas. Magni, Romae 1867 typ. s. congr. de prop. fide.*

Titlulu cartei ne aréta, de ce cuprinsu este; care inse mai chiaru se va vedé, deca vomu amentí capitulele mai insemnate, care suntu: Capu I *Typicorum Graecorum origo*. C. II. *Eorum in duplicem classem distributio*. C. IV. *Quae relatio existat inter omnia Typica Orientalia atque Occidentalia*. C. VII *Praecipuum inter ea discrimen in psalmodia ad Matutinum*. C. VIII *De stichologia antifonarum, ejusque origine* ⁵⁾. C. IX *Eam viginisse etiam seculo IV-o, non est improbabile*. C. XII *Ejus origo quatenus Iconoclastas oppugnat ad finem VIII-i ant ad initium IX-i saeculi revocatur*. C. XV *De differentiis in sacris lectionibus*. C. XVI *Item in canticis*. C. XVII *De differentiis ad Horas minores et ad Vesperas*. C. XVIII *Item ad Completorium et Mesonyetion*. C. XIX *Discrimen in quibusdam festis solemnioribus*. C. XX *De officio maioris hebdomadis, et selemnis diei Paschatis*.

Partea cea mai mare a opului se referesce la ordinarea oficiului divinu la greci. Cu privire la Tipicele s'eu *Ordi-*

¹⁾ Cum spre es. *Stimmen aus Maria-Laach* (red. de par. iesuiti de acolo si ed. in Freiburg la Herder) in noulu fia-care fasciculu sub titlulu: „*Empfehlungswerthe Schriften*“.

²⁾ Spre es. *Zeitschrift für die kath. Theologie* din Insbruch in recensiuonele s'ale; *Theologisch — praktische Quartal — Schrift* din Lintz in rubr. literaturai; *La civiltà cattolica* din Roma in *Riviste della stampa italiana* scl.

³⁾ Asia d. e. mai de multe ori in *Zeitschrift* in: „*Fortsetzungen und neue Auflagen früher besprochener Werke*“ si „*Miscellen*“.

⁴⁾ Incolo ar' fi forte folositoriu, candu si foile nóstre ar' pune mai mare pondu pre bibliografia. Se annutie aparitiunea opurilor; se le supuna, precatu le ierta spatiulu si impregiurariile unei critice s'eu celu pucinu unei recensiuoni catu de scurte; se discute baremu cestiunile de principiu; se indrepte cei de indreptatu etc. . . . tote acestea in interesulu scientiei pre care o servescu. Se ne potemu si noi fali (fiesce dupa impregiurariile nostre), cá *La civiltà cattolica* anno VIII. ser. 3 volum. VIII pag. 8 in articl. „*Le nostre bibliografie*“: „Pentru noi Rivistele au fostu si debe se fia o espositiinne predeplinu completa si o critica acurata a opului, facandu-ne observatiunile asupra lui si combatendu erorile, s'eu din tountra a-i aretà meritele, si alu laudá“.

⁵⁾ E vorba *ex professo* despre acelea antifóne (cáci precum bine observa la pag. 17 suntu de multe feliiuri), pre care le prescriu tipicele italo-grehe in serbatori, cf. pag. 16—17.

nariile (la latini Breviaria) recitărei oficiului divin la greci, Toscani e de părerea¹⁾ că 1 pana la seculu IX nu a existat nici unu Tipicu seu Ordinariu, care se fia fostu comunu tuturor besericelor grecesci. 2. Se pare forte probabilu, că *tipiculu sântului Saba seu Jerosolimitanu* a început a se folosi cam in secl. XIII seu XIV. 3. Că mai de multu nici in orientu (cu esceptiunea Palestinei) na fostu seri'a oficiului divin atâtu de lungă (prelungită), precum fî mai tardîu si este de presente. 4. *Tipiculu sântului Bartolomeu* se vede cu adevăratu a fi fostu in sel. XI la grecii din Itali'a si in Greci'a mare, directoriulu oficiului divin. 5. Celealalte Tipice occidentale (seu italo-grece, precum se va vedé mai in diosu) porta acelu'si caracteru de anticitate, si sunt mai conforme Tipicului Cryptoferratensu decatu aceluia Jerosolimitanu. 6. Modulul dupa care italo-grecii absolve de presente oficiulu divin, mai multu aréta vechimea originei. 7. In timpurile noastre orientali, alesu cei dela Constantinopolu începu a se departă dela Tipiculu memoratu; ce'a ce s'a facutu antîiu din cauza ignoranței aceluia, caroru mai pucinu le ar' fi ertata ignoranța in astufeliu de lucrari, a rectoriloru besericelor (Prepositi la calugari) etc., mai tardiu din caus'a traditiuniloru mai recente si a prescriptiuniloru patriarchiloru.

In c. I pag. 3 in urmatariulu modu începe asi demonstră asertiunile. Inainte de totu dice e constatatu că in secele prime ale besericeii lui Christosu, na existatu de locu o norma certa si detiermunita care in comunu se fia dispusu in besericele singuratece particalarie seri'a si ordinea rogatiuniloru de nopte si de di²⁾. Argumentele le produce la pag. 3—4 unde citandu pre s. Basiliu (loculu indicatu in nota pag. 384) ni spune, că acést'a marturisiesce cum „atunci dej'a a fostu introdusa, pentru un'a fîu-care ora varietateu rogatiuniloru si a psalmiloru“. Din aceste resulta că „dej'a pre acelea tempuri a existatu atare regula seu ordine referitoria la modulul recitărei oficiului divin³⁾“, inse nici decum „acést'a norma a fostu pre atunci comuna besericelor singuratece“⁴⁾; si prin urmare „basati pre documente istorice, care ne aréta acést'a, cu totu dreptulu potemu afirmă că celu pucinu in primele secle ale besericeii crestine, cu esceptiunea unoru rituri si catoru-va rogatiuni⁵⁾, despre care debe se marturisiu că au fostu introduse din traditiune apostolica, episcopii cu auctoritatea lor au regulatu tota acést'a cauza, si că ei au prescisu in besericele lor norm'a, ordulu oficieloru divine“⁶⁾; „de unde multe alte

Tipice — τυπικά πνευματικά — elaborate pentru monastirile lor de catra cativa alti fundatori¹⁾“.

La pag. 6 ne spune Toscani, că tôte Tipicele se potu impartî in doue clase din care 1 cuprinde in sine Tipicele orientali seu tipiculu lui Sab'a; éra a 2 Tipicele occidentale seu italo-grece. Aici dela pag. 6—10 si respective pana la pag. 14 enumera Toscani esemplariile ce i sunt cunoscute din ambe clasele, atâtu tiparite catu si manuscrise; ne spune unde se afla, care li este numele sel.

Din editiunile venetiane ale Tipicului s. Sab'a cunoscce acelea din an. 1515, 1536, 1545, 1577, 1788 (capu III pag. 12); acestea convinu mai in tôte; unu manuscriptu contine singuru numai serbatorile mobile²⁾.

Tôte Tipicele si celea orientali si celea occidentali se impartu pre o forma: 1) μεσονύκτιον = oficiulu de nopte care se dice la média nopte; 2) ὁρθρον = Manecariulu (Matutinum) cu laudele; 3) ὥρα I; 4) ὥρα III; 5) ὥρα VI; 6) ὥρα IX; 7) ἑσπερινόν seu λυχνιζόν = inseratulu; 8) ἀπόδειπνον = dupacinariulu (la latini completorium). La începutu numai 7 parti erau, care parte este adausa, se vede din *Regulis fusiis tractatis* ale sântului Vasiliu, unde in *Resp. ad interrog. XXXVII*³⁾, tote le enumera, afora de „prima“, deci acést'a e aditamentu; prin urmare n'are dreptu⁴⁾ Protopsaltele Constantinu candu, in *Introducerea* celei mai noué editiuni a *Tipicului*, 1851 in Constantinopolu sustiene fora nici unu argumentu, că *Dupacinariulu* ar' fi adausulu⁵⁾. Candu s'a intemplat adaugerea, de nu mai de multu, celu pucinu la începutulu secului V, devreme-ce Joannu Cassianus face amentire de acestu adausu⁶⁾.

¹⁾ Toscani I. pag. 5. — Celu mai renumitu Tipicu e alui sântulu Sab'a (acelu carele renovatu si amplificatu de catra s. Sofroniu patriarchu de Constantinopolu si s. Joannu Damascenu, obtienu acestu nume), de care s'au folositu intotdeauna si se folosescu besericele orientali, — adnotéza Toscani la pag. 6.

²⁾ Id est Tridium et Pentecostarium habet i. e. a Dominica pharisaei usque Sanctorum omrium, quae est post Pentecosten. — La pag. 11 amentesce despre Συναξαριον, ἡμεραν = Τυπικόν. Specimene din unele Tipice dá Joannu B. Cord. *Pitra in Spicilegium Solesmense* etc. tom. IV pag. 10 insira cativa basiliiti, care au cunoscutu bine disciplin'a orientala si prin urmare se potu consultá cu folosu; asia Romanus Vassalli, Gregor. Placentini, Phil. Vitali, Benedictus Monaldini; — precum si Cordin. Nerli (v. epistol'a lui catra calugarii Basiliti carea se afla la începutulu edit. Orologiului = Horologium din an. 1677).

³⁾ Cf. Toscani pag. 14 not. 2.

⁴⁾ Dice Toscani la pag. 5 not. 3.

⁵⁾ La celea 7 parti ale sântului Vasiliu; vedi Toscani pag. 14 not. 1.

⁶⁾ Vedi Selvaggi I. cit. lib. II. p. I. c. IX. §. 16., cf. Toscani pag. 16 not. 1 — Sunt memorabile cuvintele lui Toscani pag. 15. »Typica orientalia multiplicitate illarum rerum (psalmi, lectiuni, feliurite cantece) adeo prolixam officii recitationem effecere, ut merito dubitar: possit, utrum illi ipsi, qui ea Typica sequuntur, omnes illas partes ita persolvant, ut nihil non recitatum relinquunt; an potius ea per summa capita praelibantes, recitatis nempe primis sive psalmorum, sive τοῦ κανόνος odarum versiculis, satis numeri suo fecisse, sibi videantur; aut etiam aliqua tantum hora recitata aut decantata in Ecclesia, pro lubitu, Praepositi. (celu mai mare), reliqua missa fiant«. Altu-miutrea cata neintelegere, ce varietate si am poté dfce, confusiune in acést'a materia. vedi intre altele Nic. Nilles S. L. *Über die Verpflichtung des Privat — Breviergebetes in der morgenländischen Kirche*, in Zeitschrift für kath. Theologie, Innsbruck, curs. VII 2883 pag. 188 cf. *Borossiu Joannu* in foia bes. si secl. de Blasii an. II, si *Roskoványi Augustinu*, *Supplementa ad collectiones monumentorum et literaturae de matrimonio in Ecclesia catholica potestati ecclesiasticae subiecto*; de matrimoniis mixtis; coelibatu et breviario etc. tom. IV. (respectiv XIII.), Nitriae, 1888 pag. 854—825; Sionulu romanescu red. de Dr. Gregoriu Silasi, an. II. 1866 paginele 72, 163, 261 si anul III 1867 pag. 74 si si urmat. Revue de l'eglise greque unie, tom. I. 1885—1887, pp. 262—268, 290—293, si 298—300 oficiulu canonicu in beserica; Felvidéki Sion, an. I. 1909 Ungvaru II pag. 5—6, etc.

¹⁾ Vedi la *Roskoványi Aug., Coelibatus et Breviarium*, duo gravissima clericorum officia, e monumentis omnium seculorum demonstrata, tom. VIII monumenta et literaturae de Breviario usque unum 1875 complectens. Nitriae 1877, pap. 920.

²⁾ Toscani pag. 3, Durandus, *Rationale divin. offic. lib. V cap. 2.*

³⁾ Argumentele amentite mai susu le ié din Ep. ad Ephes. 5, 18; Ep. ad Coloss. 3, 16; S. Basil. in suo Sermone ascetico, edit. Paris 1721, t. II. pag. 322; id. in *Regulis*, edit citat. pag. 383, 384; — Toscani pag. 4.

⁴⁾ Toscani pag. 4, demonstrandu acést'a si despre beserie'a occidentala.

⁵⁾ Ita I. Laur. Selvaggi, *Antiquit. christ. institut. lib. II. part. I. cap. VIII §. III. numer. 9* recte observat, illam formulam benedicendi populo ab Apostolis inductam esse, quam etiam nunc in Liturgia retinent Graeci: »Gratia Domini nostri Iesu Christi, et charitas Dei et Patris et communicatio Spiritus Sancti sit cum omnibus vobis. Amen«. Hinc in *Euchologiis* et *Liturgiis* communem lectionem commendare necessum est, et pro *ἡμῶν* legendum, *ὑμῶν*; cf. conclusiones omnium epistolarum s. Pauli, et Apocalipseos et praesertim Corinth.; — item inferius in iisdem libris emendanda lectio est in illa oratione: καὶ ἵσταται τὰ ἑλῆν . . . ubi etiam videtur legendum *ὑμῶν*. Toscani pag. 5.

⁶⁾ Ce'a ce se demonstra la pag. 5 precum si acé'a, că acést'a episcopii o faceu parte neabatanduse dela traditiunile primite, parte si inovandu; asemenea au facutu si fondatorii monastiriloru unde se referesce tot'a urm.

Pag. 15—17 Toscani vorbeste despre *psalmodia*, multe interesante despre *psalmodia* in genere, si pag. 16 despre *psalmodia ad Matutinum*, care se imparte in 4 parti; ne spune care sunt aceste parti, ce-i de insemnatu referitoriu la ele, cum sunt a se recita scl., totu acolo ca cei *τροπάριον, χάθισμα, ἀπόλυσις* etc., pag. 17 despre antifone.

Manecariulu (matutini series, pag. 15—16) consiste din 4 parti¹⁾. Partea prima cuprinde Exapsalmulu, care in fia-care di e acela-si, si alte rogatiuni, si se termina cu tropariulu, aici adnotéza: „*τροπάριον, seu ἀπολυτίκιον, seu χάθισμα εἰς τὸ θεὸς κύριος*, singula enim haec nomina huic ποιήματι conveniunt²⁾. A dou'a parte are *stichologi'a*, adeca recitarea seu cantarea unoru psalmi, care stichologia in fia-care di variéda si carei'a cu ocaziunea solemnitatiloru mai mari se adauge s. Evangelia, partea acést'a se termina cu psalmulu 50 si versicululu seu (alu carui nume e *μεντιχοστάριον*³⁾).

A treia parte o facu imnulu seu imnii — *ζαρόνες* — care se canta, precum si celealalte, ce urma acelu imnu seu acelu imni. In a patr'a parte se cuprindu *laudele* proprie dice, *αἶνοι εἰς τὸν ὁσιον*.

Cu privire la partea a doua, la pag. 16 se face observatiunea ca pana candu Tipicele orientale prescriu stichologi'a a doua, uneori a trei'a, a uneori mai multe catisme, si in serbatori mai solemne in loculu catisme'i a trei'a *polileulu*: pana atunci la italo-greci tote aceste nu se afla⁴⁾.

Despre usulu *psalteriului* in beserie'a orientala pre largu se vorbeste pag. 18 si urm. Se amintesce ca in Tipicele orientale si pentru fia-care di de serbatore, ori va fi in ace'a di amentirea serbatorésca a vre-unui misteriu alu religiunei nostre, ori solemnitatea Preacuratei Vergure Mari'a seu a altoru santi, se prescriu *catismele psalteriului*, chiaru ca in dilele comune: punenduse numai in acelea stichologi'a catismeloru, in care si pentru celealalte se lasa ori ce stichologia, adeca in celea trei dile ultime ale ss. Paresime, in diu'a ss. Pasci, si in septemana ce-i urma pana sambata inclusive.

¹⁾ Din care trei sunt descrise si in Revue de l'eglise greque unie l. c. pp. 299—300.

²⁾ Observa Toscani pag. 16 not. 1.: „*Tropariulu* (versiculus, modulus) e unu terminu generalu, care se folosesce pentru ori-care cântecu scurtu. Acela-si tropariu atunci se numesce *ἀπολυτίκιον* = concludsiune mica, candu termina ore-care parte: si cu acést'a nu-i ertatu se confundamu *ἀπόλυσις*, căci suntu două lucruri cu totulu deosebite; acela e o cantare, *ποίημα* seu *carmen*, in onorea aceluia; a carui serbatore este; ér' acést'a e o rogatiune solemna de cerere (*solemnis deprecatio*; — deslegare), cu carea se cere la *terminarea oficiului* ajutoriulu Nascatoarei de Domnedieu, si a altoru santi, alesu aceluor'a, a caroru serbatore seu amentire se celebréda. In fine atunci se numesce *χάθισμα* = siedere, pausa, candu prin acela se intrerumpe recitarea oficiului, si spre recrearea sufletului si a trupului se face atare lectiune spiritalu (despre carea vedi la Toscani cap. XV). Si fiindu-că acést'a intrerumpere se facca mai desu in Manecariu, de acea spre distingere se adauge (vedi mai susu in textu) *εἰς τὸ θεὸς κύριος*, va se dica dupa cantarea acestui *responsoriu*“.

³⁾ Orientales hanc partem finiunt, diebus solemnioribus, cum cantu versus majoris proprii melos — *στιχηρὸν ἰδωμένον* —; italo-greci non, pag. 16 not. 2.

⁴⁾ Ce se prescrie in Tipicele italo-grece, vedi pag. 16 si urm. Aici nu-i nici o stichologia, partea a doua a Manecariului lipsesce, si tote acelea cu care s'ar' fini acést'a parte, *ἀναβαῖτοι ἐναγγέλιον*, in serbatori, precum si psalmulu 50 si au loculu dupa a sies'a oda a canonului, de locu dupa condacu. Dispositiunea de felulu acest'a e forte comuna: asia in Manecarele septemanei mari joia si sambat'a; asia sub decursulu intregu tempului pascalu (*πεντηχοστάριον*) candu oficiulu e de di comuna. Vedi pag. 16—17, not. 3 unde si contra Tipiculu Constantinopolitanu.

Mai la vale autorulu vorbeste despre stichologi'a antifonelu, despre polileu care se canta in Dominece in loculu antifonului 3 cu alilu'a si observa ca totu astu-feliu s'a cantatu cu multu inaintea iconoclastiloru⁵⁾, apoi da grecesce si in traducere latina „Cuvinese cu adeveratu⁶⁾“, pag. 20 cu privire la exclamatiunea „Et excussit Pharaonem et virtutem ejus in mari rubro — Dicendo te Deiparam, te beatam dicimus omnes generationes, ut matrem Dei nostri“, dice: „acést'a exclamatiune e evidentu ca s'a introdusu pentru detestarea erórei lui Nestoriu“ scl., mai apoi despre diferentiele dintre orientali si italo-greci, despre Tipiculu santului Sab'a⁷⁾, despre partile constitutive ale oficiului nostru, psalmi, cantari si lectiuni⁸⁾, despre sinacsariu si usulu lui, in fine despre cantarile nostre (pp. 31—32), si ce candu se folosesce, despre ore (pp. 32—35), despre septemana'a mare (p. 36), si despre serbatorile beseriei orientali.

(Va urmă)

Dr. Felicianu Branu.

Acte istorice.

Petru Paulu Aronu de Bistr'a

óre candu episcopu român uinitu in Transilvani'a.

IV.

In numerulu 23. alu acestei foi an. II. amu vediutu zelulu celu mare alu episcopului de b. m. Petru P. Aronu, care a desvoltatu intru propagarea santei uniri si activitatea sa neobosita ce a desfasuratu intru crescerea si educatiunea tenerimei; cu acést'a ocaziune ne vomu ocupá cu viét'i'a lui *privata*, in care privintia in prim'a linia reproducemu o epistola alui Filoteu László, teologu absolutu dela Rom'a si calugaru alu ordului santului Basiliu celu mare dela monastirea Santei Treimi din Blasiu¹⁾.

Calugarulu Filoteu László la 20. Nov. 1760. conformu juramentului ce se indatinéza a se face la Propaganda Fide intre altele amintesce si descrie ceva si din viét'i'a privata a piului nostru episcopu Petru P. Aronu.

In partea prima a epistolei sale dice, ca ereticii din tóte poterile loru intr'acolo au lucratu, ca pre bietii români, cari inainte de acést'a erau cei mai fideli supusi ai Episcopului, prin diverse machinationi asiá iau sedusu, ca acestia acumu nu numai ca au denegatu ori-ce obedientia episcopului, ci machineza si in contr'a vietiei Lui; din care cauza bunulu episcopu fú silitu a parasí Blasiulu si a se retrage intr'unu locu mai securu.

Mai departe, ómenii acestia au avutu de cugetu a derimá si devastá opidulu intregu alu Blasiului,

⁵⁾ Pag. 19.

⁶⁾ Pag. 19—20, inse in altu ordn.

⁷⁾ Pag. 29 si urm., unde acestea din urma le imparte in 3 parti

⁸⁾ Pag. 24.

¹⁾ Vedi Transilvani'a an. 1877. numerulu X.

inse celu Preinaltu a nimicitu suaturile lor, căci acestia după-ee au facutu mai multe jefuiri la nisce domni Camerari si stricandu si usiele pevniteloru, acolo s'au imbetatu si multi dintre ei fura ucisi, ér' cei remasi in viétia fura imprasciati si astu-feliu opidulu Blasiu s'a mantuitu de perirea finale.

Cu descrierea acestei fapte, calugarulu Filoteu Lászlo n'a avutu altu scopu, decatu acel'a ce se afla espusu in partea dóu'a a epistolei sale, adeca: „că omulu — conformu cuvintelorui santiloru Parinti Basiliu celu mare si Franciscu Salesiu — care se dà cu totululu spre seřvitiulu lui Domnedieu, este urgisitu de lume“. Cuvintele aceste a Parintiloru santi ad litteram se adevarescu in acestu Archiereu bunu si santu, căci Elu din momentul ce s'a facutu calugaru, duce o viétia prea austera, si o continua cu atâtă rigóre, că numai Domnedieu o scrie, — care tóte le vede si in cutare modu si aceia, cari stau in giurulu lui; vîptulu seu e cu totululu frugalu amestecat cu pucinu oleu de inu, elemosin'a ce o face e conforma caracterului si demnitătiei episcopesci, căci afora de ace'a, că in fie-care di impar-tiesce pâne la trei sute si cate odata si la mai multi studenti si la alti seraci, tóte veniturile sale episcopesci le folosesce spre ajutorarea celor seraci. Elu este intr'adeveru unu Pastoriu bunu, căci in tempu de pace nepasandu-i neci de plouia, neci de tina, nena, frigu si neci de alte incomodități ale acestui tienutu in persona cercetēja si locurile cele mai inacesibile predicandu si instruindu poporulu; guvernatorii tieriei, că pre piulu nostru episcopu se-lu dee in man'a lor, — că pre unu turburatoriu alu pazei si linisiei publice — pentru cu tóte aceste maliti'a ereticiloru asiá a stricatu fii acestei natiuni, că ei nu s'au indoitu a cere dela cá se si- resbune asupr'a lui intocmai precumu fecera Jidovii cu Isusu Nazarenénulu“²⁾).

Totu in acestu intielesu si póte că si mai *precisu* vorbesce despre viétia privata a Episcopului Petru P. Aronu Samuilu Clain in Acte si fragmente pag. 111—112.

„Acestu Episcopu a petrecutu o viétia santa, a fostu omu postelnicu, induratu, beserecosu si infrenatu. Metaniile cele scrise in posturi, tóte, si afara de acelea si altele, facea noptea, câtu degetele lui pururea se cuno-sceau de metanii; candu a fostu aprópe de mórte s'a descinsu de bráulu de fieru, ce in unspredece ani, pâna-ce a fostu episcopu, l'a purtatu pre pielea góla preste midilocu si la mani din susu de cóte.

A repausatu piulu episcopu la 25 Februaru st. v. 1764 in vrêsta de 55 ani in Ungari'a la Bai'a-mare in residinti'a Jesuitiloru de durere de petioru. Trupulu lui de acolo s'a dusu la Blasiu, si s'a ingropatu in 13 Martie in beserie'a cea din curte. Cu ocași'a aducerei trupului lui la Blasiu, se dice că ar' fi plansu icón'a Nascătórei de Domnedieu cea de lănga dvér'a cea mare.

Cu respectu la intemplerile descrise in sirele din urma de către Samuilu Clain lasu se urmēja aici epistol'a calugarului Filoteu Lászlo cu datulu 30. Martiu 1764 adresata la Propaganda Fide: „La finea vacatiuniloru scolastice reintorcandu-me acasa dela missiunile sacre din locurile cele mai indepartate ae diecesei, Ilustritatea Sa Episcopulu Aronu de nou, a lesitu din Blasiu, că se face visitatiuni canonice dar' după atâte necasuri, ce a avutu a suportá unspredece ani si totu atâte dile in dieces'a acést'a necasita, toemai acum candu mai tóte erau sè se schimbe in mai bune si mai favorabile si potea se aiba si ceva mangaiere, fu chematu la 10 Martiu la viétia eterna in orasiulu Bai'a-mare, unde pre atunci facea visitatiunea canonica“.

(Va urmă).

Sciri personali.

Distinctiune. Josifu Ciur'a, parochu gr-cat. in Buciumu-siés'a in protopopiatulu Rosiei-montane, din consideratiunea meriteloru castigat intru pastorirea sufletelor, si a apropiatului seu iubileu de 50 ani cá preotu, — a fostu distinsu de Escelenti'a Sa Domnulu Metropolitu Dr. Ioanu Vancea, cu titlulu de vice protopopu onorariu.

Necrologu. Alesandru Erdélyi, fostulu parochu din Uilaculu-de-câmpia, in protopopiatulu Catinei, a repausatu in 21 Novembre a. c. in etate de 73 ani, după o activitate de 47 ani in vini'a Domnului. —

Fie-i tierin'a usióra!

Rectificare. In numerulu trecutulu alu fôiei besericesci la pagin'a 72 „Estrasu din corespondinti'a unui preotu din protopopiatulu Ludosiului in (archidieceasa)“ din vini'a estrahentelui s'au strecuratu unele inexactități, cari se rectificatu asiá: „Că oficiulu de notariu tractualu alu Ludosiului nu a devenitu in vacantia prin mórtea fericitului preotu alu Sangerului Teodoru Tatu, ci prin promovarea fostului preotu alu Bogatei Ioanu Moldovanu la parochia si protopopiatulu Mediasului; că Teodoru Tatu functionase cá notariu in protopopiatulu Pogacelei, de care se tieneá pre atunci Sangerulu; că Sangerulu numai de curundu s'a incorporatu la protopopiatulu Ludosiului, si că Basiliu Suciu este preotu in Capusiulu, ér' nu in Secalulu de campia“.

Bibliografia.

In dilele aceste apare *Triodulu*, editiunea *prima* cu litere latine. Contiene 60 côle in tipariu frumosu si hârtia trainica. Pretiulu unui exemplariu legatu in piele e 10 fl. in pâna 9 fl. ér' nelegatu numai 6 fl. 50 cr.

In estu anu începându-se servitiulu *Triodului* curêndu, — doritorii de a-lu avé, binevoiésca a-lu comandá de timpuriu.

A aparutu *Pentecostariu* micu, editiunea a 3 cu litere latine revedinta după originalulu grecescu, formatu 8° mare, pre hârtia frumósa, tipariu curatu negru si rosu. Costa legatu 1 fl. ér' nelegatu 85 cr.

Partea scolastica.

Se imităm lucrurile vrednice de imitat!

Sunt persoane și chiar corporațiuni, cari muncesc în cel mai conștient mod, împlinindu-și cu sârmă misiunea rânduită de Domnuleu, înse fără de a face act de publicitate diaristică din procedur'a lor; desigur, că e bine că: „lumin'a se nu remana sub obroc”.

O atare procedură a observat și observă și în prezent „comitetul administrativ de fonduri și școlile de reuniune a fostilor granitieri din regimentul român I-mu”, același comitet, în fruntea caruia stă ca președinte: urditoriul, întemeiatoriul și conducătoriul neobosit al școlilor granitieresci. Ilustritatea Sa domnul baron David Ursu, care de 19 ani cu zel și devotament fără margini veghează neconținut pentru aceste școli, dirige și îndreptă toate, și care prin staruiri sale fără parochia și-a câștigat merite neperitoare și locu destins în istoria culturii neamului românesc.

Cu riscul de a deveni indiscret, dar fiindu convins, că servesc o cauză sfântă, m'am decis a pune înaintea onoratului public cetitoriu al acestor foie unele lucruri de mare interes cultural, cari emană de la susul numitului comitet și cari pot servi de model, în ce privește conducerea școlilor populare și cultivarea învietoarelor.

Dar amintesc, că întempliera a adus cu sine, că cercetându pre amiculu meu preotulu P. din C., se luă cetindu la unu circulariu, dat de respectivul comitet granitierescu, cu privire la progresul școlilor sale și rezultatul examenelor din anul școlastic trecut. Amicul meu mi-a pus și mie la dispoziție amintitul circulariu spre citire și mi-a comunicat și o multime de alte amănunte despre conducerea școlilor granitieresci din regimentul român I.

Dela amiculu meu am aflat, că autoritatea din cetate în totii ani a dat câte unu circulariu specialu comitetelor școlastice și învietoarelor despre starea învietoarelor și rezultatul examenelor, — circularie, cari toate ar merita se fie cunoscute în cercuri cât mai largi, că se se pot vedea ordinea bună, disciplin'a severă și salutară, ce domnește aci, cari sunt lucruri numai în parte cunoscute pre la școlile altor corporațiuni și cari au făcut din școlile granitieresce — chiar și după marturisirea contrariilor, — cele mai bune școli din Transilvania.

Facându unu extras din copiosulu „circulariu” al comitetului granitierescu pre anul școlastic deja expirat, lu-oferesc spre publicare onorabilei redacțiuni a foiei școlastice, fiindu incredintiat, că cetitorii acestei foie, voru trage multe învietoari folositoare din el și voru avea ocaziune a se informa despre conducerea școlilor gra-

nitieresce, pre cari multi le cunosc numai după nume. Era circulariulu:

Nr. 680—1889.

Circulariu

cătră toate eforiile și totii învietoarii școlilor granitieresce.

Acum, cându comitetulu vine a se adresa cătră onoratele eforii școlare și cătră domni învietoarii și învietoare, aducându la cunoștință starea învietoarelor în anul școlastic expirat — 1888/9 —, afla de bine a arunca o privire și preste trecutul acestor școli și pre bas'a esperiențelor câșigate a da din nou directive necesare pentru înflorirea cauzei școlastice.

De 18 ani staruim, că period'a activității noastre, pre terenul administrativ al fondului școlastic în deosebi în ce privește conducerea învietoarelor în școlile noastre, se o însemnă prin o muncă cât mai intensă, cât mai conștientă și mai roditoare.

Pentru ajungerea acestui scopu marețu amu ingritu, — cum numai pot ingriti cineva, — că școlile noastre se fia în condițiile cele mai avantajoase de dezvoltare și adică: a) Ne-am dat totă silința de a aduce edificiile școlastice în stare corespunzătoare, a fi puse la dispoziție acelea cu mobilierulu necesar, precum și cu cele mai trebuincioase recuzite de învietoare — lucruri indispensabile în primul loc — pentru o educație și instrucție cumu se cade. b) Amu regulat încă de la începutu salariile învietoarelor astu-feliu, că ei, primindu-le regulat se si- pot vedea în tihna de oficiulu lor, precum și de cultivarea propriei, pentru-că amu știu și știu că: „învetiariulu face școl'a”.

Totu odată, pentru o asigurare mai bună a învietoarelor și a urmașilor lor, amu întemeiat și regulat fondulu de pensii învietoare, care se ridică la sum'a de 19,979 fl. 91 cr. c) Pentru a cultiva pre învietoarii nostri și a face din ei adeverați „luminatori a-i poporului” amu dispus ținerea de conferințe didactice în văr'a anului 1872 și în iern'a anului 1875 la Orlatu; ér' în anul 1886 la Dev'a și Vaid'a-Recea. d) Amu dispus totu pentru cultivarea învietoarelor și a poporului înființarea de biblioteci școlastice, la a caror basă amu contribuit și noi din fondulu școlastic centralu în fiecare an cu diferite cărți științifice, literare, pedagogice etc. e) Amu lucrat și edat în sine cărți didactice pentru învietoarii. f) În totii ani amu dat circularie, cât se pot de instructive în toate direcțiunile atinătoare de cauză educației și instrucției; ceea ce nu se mai face la alte școli, și cari suplinesc în mare măsura conferințele didactice, cari noi — altu-cum în modu neatârnat de voința noastră, — nu le-am putut ține în totă regulă. g) Amu regulat, pre calea circulariilor, totu ce privește drepturile și datoriile on. eforii școlare și a domnilor învietoarii etc. În deosebi, amu dat toate îndrumările de lipsă, că manipulațiunea afacerilor școlastice și portarea evidentiei se fia, pre cât se pot de acurate, știind că o atare impregiurare încă înlesnește multu înaintarea cauzei școlastice. h) Amu făcut mari înlesniri onoratele eforii școlare și întru procurarea de cărți și recuzite de învietoare pentru școlari. i) Amu dispus ținerea con-

ferintelor didactice locale, că prin acestea încă se ne iutim mersul spre adevăratul progres. k) Amu introdusă diarele despre materiile ce se propun în fa-care di, la fa-care clasa și despartimentu, că prin acést'a se punem pre invetiatu în pozițiune de a'si împarti materialulu de invetiamentu în modu rationalu, și de a'si poté însusi controlá procesulu în instructiune și a'si îmbunetati din amu în anu metod'a. l) Totu spre acestu scopu amu datu îndrumări pentru compunerea planurilor speciale de invetiamentu, pre semestre, septemani, dile și ôre, pentru-că: „numai omulu fără capu lasa jocu intemplerii; cine tinde cu preugetare spre unu scopu, pourcee după unu planu firmu“. m) Amu staruită, că fa-care scôla se fia pusa în posesiunea unei gradine de pomi și legume, că legumaritulu și pomaritul se se póta predá în modu practic. n) Pentru-că stuparitul încă se prinda radecini în comunele cu scôle granitiarești, ma că elu se se lătiésca în cercuri câtu mai estinse, încă n'amu crutiatu nimic'a. o) Pentru complectarea educatiunei prin lucrulu de mana — chiar' și la baieti, érási amu datu multe îndrumări practice. p) Amu numitu invetiatu de cei mai bine calificati și r) Apoi disciplin'a, care e „anima rerum“ — capulu lucrulu — la individi cá si la corporatiuni, amu sustienut'o cu tóta puterea lasata nóue de Domnedieu și lege. Că acést'a se nu se destrabaléze: amu recunoscutu meritele și le-amu înaltiatu, amu reprobatu inse fără crutiare scaderile; amu distinsu, amu laudatu, amu datu sfaturi parintiesci, amu admoniatu, amu chiar' și pedepsitu — tôte le-amu facutu — pentru-că scôlele nóstre se prosperéze și cá se fimu fericiti a ne putea bucurá de unu sporiu veditu în cultur'a descendentiloru fostiloru granitiari din regimentulu romanu I-mu, cumu se nu se mai póta intalni în alte părți a-le țierei nóstre. După atâtea întocmiri temeinice și în urm'a staruintieloru domniloru invetiatu și a onorateloru eforii amu ajunsu, o spunem cu satisfactiune, că scôlele nóstre, în cari se crescú și instruéza la dóue mii și diumetate de copii și copile, se le vedem în o stare continua de progresu și, în multe directiuni, aprópe de cea mai înaltă culme a pretensiuniloru pedagogico-didactice. În specialu, pre bas'a rapórteloru domniloru presidenti eforiali și a comisariiloru delegati a conduce examenele de véra cu finea anulu scolastecu deja expirat

I. Resultatulu progresulu a fostu; 1. La Orlatu în tôte 3 clasele escelentu. Asememenea și la Hatiegu. 2. Fôrte multumitoriu a fostu în tôte 3 clasele dela scôlele din: Tientiari și Tobanulu vechiu. 3. Deplinu multumitoriu în: Voil'a și Vistea inferiôra. 4. Fôrte bunu la: Margineni, Riu-albu, și Vestenu. 5. Eminentu în Vetielu. 6. Eminentu în clas'a II din Copacelu și multumitoriu în Clas'a I. 7. Esclentu în clas'a III din Obab'a, destulitoriu în clasele I și II. 8. Fôrte multumitoriu în clasa II din Lis'a și destulitoriu în clas'a I. 9. Fôrte bunu în clas'a III din Jin'a, destulitoriu în clasele I și II. 10. Multumitoriu în: Vaid'a-Recea (sem. I); în sem. II nu s'a ținutu examenu, din cauza, că scôla a fostu închisă. Multumitoriu a mai fostu și la: Cugieru și Scoreiu. 11. Bunu la: Spinu. 12. Bunisioru la: Baru-mare. 13. Destulitoriu la: Racoviti'a și 14. Fôrte bunu la: Cârjiti.

II. Defectele. Dar' desi, în urm'a staruintieloru neîntrerupte a-le tuturoru factoriloru competenti, vedem mai pretotindenea făcându-se îmbunatatiri însemnate în tôte privintile, totusi, trecându prin o critica seriôsa elaboratele de examenu din ambele semestre a-le anulu scolastecu trecut, aflăm și acum multe defecte, cari

voinu a-le aduce la cunoscinti'a domniloru invetiatu și a-le onorateloru eforii, arătându și modulu, în care ar' fi trebuitu se procedă, pentru a-le fi încungiuratu. Defectele, de cari amu facutu amintire, se potú grupá astu-feliu: a) Cu privire la planulu specialu pre clase și despartiaminte, — compusu pre semestre, septemani, dile și ôre, din tôte obiectele de invetiamentu, — fără care precumu ne-amu convinsu, dezvoltarea facultătiloru intelectuale, cultivarea semtiaminteloru și întărirea vointiei, cumu și a caracterulu, nu se întempla în modu naturalu și armonicu. b) Cu privire la defectele, lacunele și chiar' și esagerările, ce se potú usioru observá la unele din obiectele de invetiamentu pr. la religiune, limb'a maternă — cu tôte ramificatiunile sale, —: cetitu, ortografia, gramatică, stilu, caligrafia, scrierea după dictatu, invetiamentu intuitivu, memorisarea și declamarea; cu privire la propunerea geometriei, desenulu, gimnasticei, cantulu, industriei etc. c) Cu privire la scôlele de repetitiune. d) Privitoriu la defectele, ce, după nenumerate îndrumări detaliate a-le nóstre, totusi se mai potú observá și acum, în ceea ce se țiene de portarea evidentiei.

(Va urmă).

Calcularea intereseloru.

(Prelegere practica).

(Pregătire).

Dacă unu proprietariu are doue case și elu siede numai în un'a, ce face cu cealaltă că se nu o țiena pustia? O dă altui'a că se siede în ea. Dar' cum si- dă proprietariulu cas'a, asia numai de pomana, seau cum? Nu o dă numai asia de pomana, ci acel'a carui'a a datu cas'a trebuie se-i plătescă. Asia e trebuie se plătescă d. e. pre unu anu 80 fl. Bani acești'a se numescu chiria. Cum se numescu banii, cari i- platesce cine-va pentru-că siede în cas'a cuiva? Chiria. Dar' dacă cineva are o mosia mare (seau mica) și nu o pote lucrá elu, ce face cu ea? Acel'a încă o dă altui'a, că se o lucre. Cum o dă? Asia că pentru folosirea ei se-i plătescă. Bani ce-i platesce cineva pentru-că folosesce pământulu altui'a se numescu arênda. Cum se numescu banii ce-i platesce cine-va pentru-că folosesce pământulu altui'a? Arênda. Pământulu pentru aceea a cui remane? Remane a proprietariulu. Asia e, remane a proprietariulu, acel'a care folosesce pământulu e numai arêndatoriu.

Dar' se dicem că d. e. Georgiu are 200 fl. de cari nu are lipsa. Că se-i aduca ceva folosu acei 200 fl. tómn'a cumpăra cu ei cucurozu și primaver'a lu vinde cu 230 fl. câtu a cascadegu elu cu cele 200 fl.? a cascadegu 30 fl. Asia dăra acel'a care are bani se pote cascadegu ei. Dar' se presupunem, că Georgiu nu se pricepe cum se se cascadegu cu ei, are inse unu vecinu, pre Dumitru, care se pricepe bine la negutiatoria. Acest'a cere banii că se se negutiatorésca elu cu ei. Dacă i- capeta ore de pomana i-va folosi? Ba nu-i va folosi de pomana. Asia e. Cine iea dela altulu bani, că se se cascadegu cu ei pentru folosirea baniloru platesce. Asia dăra Georgiu pote dă vecinulu seu Dumitru celea 200 fl. dar' cu legatura, că preste unu anu acest'a se-i plătescă d. e. 16 fl. pentru-

că i- folosesce. Acestia 16 fl. i- vomu numi interesu (camata, dobanda) dupa celea 200 fl.

Pentru-că folosimu o casa streina platimu chiria, pentru pamentu straiu arenda, ér' pentru banii streini vomu plati ce? Pentru-că folosimu bani streini vomu plati interesu (camata dobanda).

Cātu interesu (camata dobanda) platesce Dumitru lui Georgiu? I- platesce 16 fl. Dupa căta sumu platesce 16 fl. Dupa 200 fl. Acei 200 fl. pentru cari Dumitru platesce interesu voru fi capitalu. (Repetire) Deca Georgiu a datu lui Dumitru pentru folosirea baniloru 16 fl. numai pre unu anu, pote tiné Dumitru cei 200 fl. si mai departe? Ba nu i- pote tiené, ci trebuie se plătésca indereptu. Asia e. Dumitru a capetatu banii numai imprumutu (Repetire), si deca ar' vrea se-i mai folosésca inca unu anu, atunci si pre anulu alu doilea trebuie se-i plătésca lui Georgiu cătu interesu? 16 fl.

Deca Georgiu si-ar' dá banii in mâna unui omu usioru de minte seau unui insielatoriu s'ar' poté intemplá usioru, cá se-si pierda banii. De acea acel'a, care si da banii in imprumutu trebuie se-i dée unui omu in care are incredere. Acel'a care dá bani imprumutu se numesce creditoru. Cum se numesce? Creditoru (repetire). Cine a datu imprumutu celea 200 fl.? Georgiu le-a datu lui Dumitru. Care a fostu creditorulu? Georgiu a fostu creditorulu. A cui creditoriu a fostu? Alui Dumitru. Deca Georgiu a datu banii lui Dumitru pre unu anu ce trebuie se faca acest'a preste unu anu? Trebuie se replatesca celea 200 fl. Asia e. Dumitru inse pana nu resplatesce lui Georgiu celea 200 fl. e detoriu debitoriu. Ce e Dumitru pana ce nu replatesce celea 200 fl.? E detoriu, debitoriu (repetire).

Cātu tempu a fostu Dumitru detoriu? Unu anu. Cui a fostu detoriu (debitoriu)? Lui Georgiu. Cu cătu a fostu detoriu? Cu 200 fl. Cei 200 fl. suntu numai capitalulu, ce i-a datu Georgiu imprumutu. Dar' afara de acea inca ce trebuie se-i mai plătésca Dumitru lui Georgiu pentru folosirea baniloru? Trebuie sei mai plătésca 16 fl. camata.

Deca Georgiu da lui Dumitru numai 100 fl. atunci acest'a trebuea se-i platesca mai pucinu interesu, pentru-că cu 100 fl. nu potemu cascigá atâta, cătu cascigamu cu 200 fl. Dupa 100 fl. trebuia se plătésca numai 8 fl. Interesulu celu capeta cineva dupa 100 fl. se numesce percentu. Cum se numesce interesulu celu capeta cineva dupa 100 fl.? Se numesce percentu (repetire.) Deca cineva dupa 100 fl. pre unu anu capeta 8 fl. atunci dicemu că elu a datu banii imprumutu cu 8 percente. Cu câte percente a datu cineva 100 fl. deca capeta pre anu 7 fl.? I-a datu cu 7 percente. Cātu capeta cineva dupa 100 fl. deca i- da cu 6 percente? Capeta 6 fl.

In locu de cuventulu percentu avemu unu semnu, éca vi-lu scriu pre tabla: %. Cum vei ceti deci: Dumitru a capetatu bani cu 8%? Vom ceti: Dumitru a capetatu banii cu 8 percente. Adeca câti floreni se plătésca dupa 100 fl. Se plătésca 8 fl.

Aplicare: Joanu dà lui Teodoru imprumutu 350 fl. cá acest'a preste unu anu se-i dée 28 fl. care este creditorulu? care e debitorulu? care e capitalulu? care e interesulu? Pre cătu tempu i-a datu banii?

Stefanu dà lui Eugenu 100 fl. pre unu anu si pre lenga 8 fl. camata, care e creditorulu? debitorulu? capitalulu? Prelânga câte percente a fostu dati banii? Pre cătu tempu a fostu dati?

Calcularea interesului.

Stefanu a datu imprumutu lui Eugenu 100 fl. prelânga 8%. Cātu trebue se plătésca Eugeniu lui Stefanu preste unu anu? Trebuie se-i plătésca 100 fl. capitalu si 8 fl. camata, la olalta 108 fl.

Stefanu inse a mai avutu si alti bani de datu in imprumutu. Deci a datu si lui Petru 200 fl. éra asia cá fia-care 100 fl. se-i aduca 8 fl. Cu cătu i-a fostu detoriu Petru preste unu anu? Cu 200 fl. capitalu si cu camata de 8 fl. dupa fia-care 100 fl. Cātu i-a platitu deci numai pentru folosirea baniloru? I-a platitu de 2×8 fl. adeca 16 fl. Acést'a o dicemu asia cá Stefanu a datu lui Petru in imprumutu 200 fl. prelânga 8% (repetire).

Cum se intielege asta că: cineva dà imprumulu 500 fl. prelânga 8%? Se intielege asia că de câte ori se cuprinde 100 fl. in 500 fl. de atâteori 8 fl. camata trebue se platesca. Cātu interesu aducu deci 500 fl. prelânga 8%? Deca 100 fl. aducu pre anu 8 fl. 500 fl. voru aduce de 5×8 fl. adeca 40 fl.

Cātu interesu voru aduce 400 fl. prelânga 6%? Fă si tem'a acést'a cá si pre cealalta. 100 fl. aducu pre anu 6 fl. 400 fl. voru aduce de 4×6 adeca 24 fl. Cātu interesu voru aduce 800 fl. pre lînga 2%, 3%, 4%, 5% etc.?

Cātu interesu voru aduce 150 fl. prelânga 8%? 150 fl. sta din 100 fl. si 50 fl. Cātu interesu aducu 100 fl. cu 8%? Aducu 8 fl. Si 50 fl. suntu a câtea parte din 100 fl.? Suntu $\frac{1}{2}$ parte. Deci cătu interesu voru aduce? Voru aduce 4 fl. Resolva inca odata tem'a acést'a. 150 fl. stă din 100 fl.? si 50 fl. 100 fl. aducu pre anu 8 fl. 50 fl. aducu 4 fl. la olalta 150 fl. pre anu aducu 12 fl. (repetire).

Cātu interesu voru aduce pre anu prelânga 8% 125 fl. stă din 100 fl. si 25 fl. 100 fl. aducu pre anu 8 fl. 25 fl. suntu $\frac{1}{4}$ din 100 fl. prin urmare si interesu voru aduce numai $\frac{1}{4}$ parte, si $\frac{1}{4}$ din 8 fl. suntu 2 fl. Deci 125 fl. cu 8% pre anu voru aduce 10 fl.

Cātu interesu voru aduce pre anu prelânga 8% 175 fl.? 175 fl. stă din 100 fl. si 75 fl. 100 fl. voru aduce 8 fl. 75 fl. suntu $\frac{3}{4}$ din 100 fl. si prin urmare si din interesulu de 8 fl. $\frac{3}{4}$ parte = 6 fl. la olalta 14 fl.

Cātu interesu voru aduce 120 fl. prelânga 8%? 100 fl. voru aduce 8 fl. 20 fl. suntu $\frac{1}{5}$ din 100 fl. prin urmare din interesu inca $\frac{1}{5}$ = 1 fl. 60 cr. la olalta 9 fl. 60 cr.

Cātu interesu voru aduce 140 fl., 360 fl. 580 fl. cu 6%?

Cātu interesu voru aduce 50, 25, 75, 20, 40, 60 80 fl. deca 100 fl. aducu 8%?

Cātu interesu aducu 149 fl. prelânga 4%? — Deca 100 fl. aducu 4 fl. cătu aduce 1 fl.? 1 fl. este $\frac{1}{100}$ din

100 fl. prin urmare 1 fl. va aduce $\frac{4}{100}$ (0.04) fl. Cumu numim $\frac{1}{100}$ din 1 fl.? Cruceriu. $\frac{4}{100}$ fl. sunt câți cruceri? Sunt 4 cr. Deci dacă 100 fl. aduc unu interesu de 4 fl. câtu interesu va aduce 1 fl. Va aduce 4 cr. Catu interesu voru aduce 2 fl.? De 2×4 cr. = 8 cr. 3 fl.? De 3×4 cr. = 12 cr. 149 fl.? 149 fl. voru aduce de 149×4 cr. = 5 fl. 96 cr. Grigiti copii ast'a o voi scrie pre tabla. Câtu e interesulu dupa 1 fl.? Interesulu dupa 1 fl. = $\frac{4}{100} = \frac{400}{10^0} = 4$ cr. 149 fl. = $149 \times 4 = 596$ cr. = 5 fl. 96 cr. Câtu interesu voru aduce 368 fl. pre lănga 7 %? Dacă 100 fl. pre lănga 7 % aduc 7 fl. 1 fl. va aduce $\frac{7}{100} = 7$ cr. — 368 voru aduce de 368×7 cr. = 2576 cr. = 25 fl. 76 cr.

Câtu interesu aduc 219 fl. pre lănga 8 %? Mai întâu trebuie se scim câtu aduce 1 fl. si 1 fl. aduce $\frac{8}{100}$ fl. 219 fl. voru fi de 219 ori $\frac{8}{100}$, adica $\frac{8}{100} \times 219$, ast'a inse se pôte scrie si asiă $\frac{8 \times 219}{100} = \frac{1752}{100} = 1752 : 100 = 17$ fl. 52 cr. (Repetirea de multe ori).

8 e percentulu ér' 219 capitalulu. Cându avemu se aflăm interesulu, cari doi numeri i- multiplicămu? Capitalulu si percentulu. Si cu ce împartim productulu? Productulu lu- împartim cu 100.

Asiă dara dupa care regula aflăm noi interesulu? Interesulu lu- aflăm dacă multiplicămu percentulu cu capitalulu si prooductulu lu- împartim cu 100. (Repetire de multe ori).

Câtu interesu voru aduce 588 fl. pre lănga $5\frac{1}{2}$ %? 1 fl. va aduce $5\frac{1}{2}$ cr. 588 fl. voru aduce de $\frac{5\frac{1}{2} \times 588}{100} = \frac{11\frac{1}{2} \times 588}{100} = \frac{6688\frac{1}{2}}{100} = \frac{3179}{100} = 3179 : 100 = 31$ fl. 79 cr.

Câtu interesu voru aduce 675 fl. 75 cr. pre lănga $6\frac{2}{5}$ %? — 75 cr. = $\frac{3}{4}$ fl. Voru aduce de $\frac{675\frac{3}{4} \times 6\frac{2}{5}}{100} =$

$\frac{2703\frac{3}{4} \times 32\frac{2}{5}}{100} = \frac{86496}{20} : 100 = \frac{86496}{2000} = 86496 : 2000 = 43\frac{496}{2000} = 43\frac{124}{500} = 43\frac{31}{125}$ fl. = 43 fl. $\frac{31}{125}$ fl. = $3100 : 125 = 24\frac{100}{125} = 24\frac{4}{5}$ = la olalta 43 fl. $24\frac{4}{5}$ cr.

340 fl. prelănga 8 % câtu interesu aduc? Aduc 27 fl. 20 cr. Interesulu acest'a pre câtu tempu suna? Pre unu anu? Câtu interesu voru aduce 340 fl. pre doi ani? Pre doi ani voru aduce de 2×27 fl. 20 cr. = 54 fl. 40 cr. Câtu interesu voru aduce pre 3, 4, 5, 8, 20 ani? câtu interesu voru aduce pre $\frac{1}{2}$ anu? Pre $\frac{1}{2}$ anu aduce diumetate din 27 fl. 20 cr. = 13 fl. 70 cr.

Câtu voru aduce pre $\frac{1}{4}$ anu? (trei luni) pre $\frac{1}{4}$ anu voru aduce $\frac{1}{4}$ din 27 fl. 20 cr. = 6 fl. 80 cr.

Câtu interesu voru aduce $\frac{1}{6}$ (2 luni)? câtu pre $\frac{1}{12}$ anu (1 luna)?

La calcularea interesului fia-care luna se ia, de 30 zile. In 30 zile deci aduce atăta interesu, câtu pre 1 luna. Pre 15 zile că pre $\frac{1}{2}$ luna; pre 10 zile că $\frac{1}{3}$ luna; pre 5 zile că pre $\frac{1}{6}$ luna; pre 2 zile ca pre $\frac{1}{15}$ zile; pre 1 di că pre $\frac{1}{30}$ luna.

Tempulu preistoricu.

II.

Am disu, cumcă epoc'a de pietra se imparte in epoc'a *paleolitica* (palaeolithos, grec. din palaios = vechiu si lithos = pietra) si *neolitica* (neos, grec. nou); in cea de întâu gateau instrumente de pietra forte dure, ér' in a dou'a mai fine. „Cu acestea instrumente faceau case pentru cei vii si morminte pentru cei morti, fortaretie pentru cultulu divin; si acestea instrumente au formatu asia dicundu primul pasu catra acelu progresu mare, ce-lu areta Parthenon din Athen'a, beseric'a Slui. Petru din Rom'a si beseric'a Notre-dame din Parisu“ dice unu calugaru premontrensu.

Decându archeologii au parasitu archivele celea pline de pulvere si au strabatutu in adunculu pamentului si aici au aflatu diferite instrumente, s'a ivitu unu altu archivu propriu pre sém'a scrutariloru istorice, carele ne convinge că in istori'a culturala a genului omenescu pietrile joca unu rol forte insemnatu. Sub ruinele lumei vechiu — in deposit, cari se potu asemena cu nescari archive, trebuie se cautamu noi originea traditiuniloru vechi, si deorece aici lipsescu banii si inscriptiunile, suntemu siliti a recurge la ôsele celea dure si la pietrii, pentru că acestea fia ori catu de defectuôse ni dau despre esistinti'a omului unu documentu nu mai pucinu si chiar' asia de securu, că si unu Louvre intregu“, dice renumitulu Perthes. Dar' nu toti se cugetau asia; multi erau, cari despre securile si instrumentele de pietra diceau, cumcă ele nu sunt alt'a, decâtu producte vulcanice cauate de focu; cari in starea lor fluida cadiendu in apa, si-au dobenditu form'a prin recire; altii diceau, cumcă pietrile de silice s'au crepatu prin frigu si in modulu acest'a seau formatu instrumentele din cestiune si éra altii afirmau, că instrumentele acestea le gateau unii lucratori, cari apoi le ascundeau prin pesceri si archeologii descoperindu-le chiar' prin acei lucratori, le plateau cu multa largitiositate. Tôte acestea numai pentru că se se denege esistinti'a omului din acestu tempu strabunu.

Dar' nu preste multu opiniunea, cumcă acestea instrumente nu sunt lucrulu mânei omenesci, ci sunt numai productulu naturei, s'a reprobatu prin multimea cea mare a obiectelor aflate. Cete de geolgi au alergatu la valea Somme, că se veda cu ochii si se se convinga despre multimea instrumentelor de pietra facute de mân'a omenesca in tempuri strabune; intre acesti geolgi au fostu si presedintele societatei geologice din Londr'a inviatulu Lyell, marele contrariu a scientiei despre omulu preistoricu; elu insusi a disu, candu s'a reintorsu din valea Somme: „Veni, vidi, victus fui“! De aci incolo scientiei celei noué i-s'a datu una importantia totu mai mare si s'au facutu descoperiri de asia, încātu scienti'a despre esistinti'a unei epoce de pietra este nedubitata.

Date, ce demustra esistinti'a epoei de pietra, se afla in monumentele celea mari gatite din pietrii, in edificiela pre pocumbi din lacuri si in resturile de culina daneze.

Mai întâu se vedemu ce sunt monumentele celea mari gatite din pietrii. Caletorii cari insetati de scientia si-au parasitu patri'a si au cutrieratu lumea ni-spunu, cumcă in Europ'a dela oceanulu atlanticu pâna la Uralu, de aci pana la Oceanulu pacificu; dela Siberi'a pana la Hindostanu, in Afric'a, in Americ'a, — cu unu cuventu pretotindenea au aflatu monumente mari gatite din pietrii, ale caroru origine este din unu tempu pre-

istoricu. In acestea monumente este desemnatu modulu de cugetare, simtiementulu si art'a omenimei infante. Pentruca se nu cugetam, ca in omu, de ar' fi fostu modulu lui de cugetare catu de nedesvoltatu, fenomenele n'ar' fi desvoltatu poft'a a scrut'a cauzele si a invest'i pre copii sei cu monumentele fapteloru sale. Astu-feliu s'au nascutu si acestea monumente dure, cari in aintea loru p'ote asfa pretiuite eráu, cá si in aintea nóstra iconele lui Michael Angelo.

Acestea monumente preistorice au numiri diferite. Atari suntu: „Menhirele“ (Maen eng. =pietra si hir = lungu), cari monumente constáu din pietrii lungi si esprimu sublimitate; „cromlechele“ („crom“ = cercu si „lech“ = pietra), suntu nescce monumente constatatorie din pietrii, ce suntu asiediate in forma de cercu: „dolmenele“ („Daulu“ = mesa si „maen“ = pietra), suntu monumente din lespedi de pietra cladite in forma de cameri si de ambituri.

Celea de ántáiu de securu au servitu spre a eternizá evenimentele insemnate seau spre a astrucá in ele mortii. Celea de a dou'a inca si-au avutu insemnatatea lor, dar' nu se p'ote sci securu cu ce scopu si cându s'au ridicatu. In Iliada si in Odisea se face amintire, cá senatulu betraniloru tienendu adunare solemná, au siediutu pre scaune de pietra asiediate in cercu; dar' este spusu apriatu, cumcá scaunele erau netede, poleite. De comunu se crede, cá si acestea monumente se intrebuintáiu spre scopuri de ingropatiune.

Despre esistinti'a grametiloru de pietra se potu insirá una multime de date istorice. Asia cetimu in cartea lui Moise la capu 31 si v. 44—52: „Acum dar' vino se facemu legatura, eu si tu, se fia marturia intre mine si intre tine. Atunci Jacobu luá o pietra si o puse stálp, si Jacou dise rudeloru sale: Adunati pietrii! si ei adunara pietrii si le facura movila; si mánacara acolo deasupra movilei. Si Labanu o numí: Jegar Sahaduta (movil'a marturiei) ér' Jacobu o numí: Galaadu (movil'a marturiei), ambii dupa proprietatea limbei lor. Si Labanu dise: Acést'a movila se fia astadi marturia intre mine si intre tine! De ace'a elu chiná numele ei Galaadu. Se veda si se judece Domnulu intre noi, cându ne despartimu unulu de altulu, deca vei asuprí fetele mele si vei luá alte femei afora de ele, nimenea nu este marturie vorbirei nóstre, afora de Domnedieu, carele fiendu de facia, vede acést'a. Si éra si dise Labanu lui Jacobu: Eta acést'a movila si pietra, carea am redicat'o va fi marturie intre mine si intre tine; dicu acést'a movila si pietra se fia marturia: deca seau eu voi trece acést'a movila la tine seau tu vei trece la mine cu propusu reu“. Pre muntele Sinai Moise a redicatu 12 stálp: „Si Moise scrise tote cuvintele lui Jehova si sculandu-se de demanetia zidí altariu sub munte si done-spre-diece pietrii monumentali dupa celea dóue-spre-diece sementii ale lui Jsrailu“. Asemenea, cându au trecutú fii lui Jsrailu Jordanulu si Josue a adusu 12 pietrii si le a redicatu acelea si Galgal'a. „Si acelea done-spre-diece pietrii, cari le au luatú din Jordanu Josue le a inaltiatu la Galgal'a si dise catra fii lui Jsrailu: Deca fii vostri voru intrebá in venitoriu pre parentii lor, dicédu: ce suntu acestea pietrii? veti spune filloru vostrii dicédu: Jsrailu a trecutú pre uscatu Jordanulu acést'a“. Achamu cu întreaga famili'a s'a fu omoritu cu pietrii, dupa carea se dice: Si cladiru pre elu una gramada mare de pietrii pâna in diu'a de astadi“. Despre Absolonu se cetescu acestea: „Si ei luara pre Absolonu si-lu aruncara in padure intr'o grópa mare si pusera preste elu una movila de pietrii mari fórté; si totu Jsraillu fugí fia-care in cortulu seu. La Samuilu c. II, v. 17—18: Er' Absolonu

inca in viétia fiendu si-luá si -si redica siesi una pietra monumentalá carea este in valea regelui; pentru cá dise: Eu n'am neei unu fiu, asia dara acést'a se-mi pastreze amintirea numelui meu. Si elu numí stálpulu dupa numele seu si se chiama mân'a lui Absolonu pana in diu'a de astadi.

Scriitorii clasici inca facu amentire despre atari monumente; asia Pausani'a enaréza, cá pre mormentulu lui Laies, tatalui lui Ocdipu an gramaditu pietrii. Homeru asia vorbesce despre cadavrulu lui Hectoru: „Sotii si fratii i-au adunatu ósele lui celea albe cá neu'a si le-au depusu in mormentu gramadindu pre elu pietrii fórté mari“. Xenophon dice, cá movil'a, carea a redicat'o Cresu parintelui seu Alyatos a constatu din pamentu si pietrii si periferi'a ei érá mai mare de cátu unu patrariu de milu. Alesandru celu mare a redicatu amicului seu Hefaistonu unu monumentu de pietrii ce a constatu preste dóue milióne de floreni. In anticitate mai multe popóre se ingropáu sub movile de pietrii seau de pamentu. In Ungari'a atari morminte se afla multe si între poporu este latita parerea cumcá acelea ar' fi de uriasi seau giganti.

Despre tóte acestea monumente si la scriitorii cei vechi asia se face amintire cá despre unele obiecte din unu tempu de multu — de multu apusu. Asia nu se p'ote trage la indoieia, cumcá celea mai multe din atari monumente ale Europei vestice suntú din epoc'a de pietra, ce se demustra prin acea, cá in ele se afla una multime enorme de recuise, cu deosebire securi (de acestea se afla multe si in museulu nostru archeologicu din Blasiu) facute din pietrii si trebue se recunoscemu, cumcá acelea monumente suntú rezultatulu activitatii unui poporu, care in genere n'a cunoscutu metalu.

Din pietrile cu numirile englese amentite erau redicate cladiru imposante; astu-feliu in Angli'a in tienutulu Wiltshire este unu monumentu, templulu dela Abury, carele pre cându érá intregu constá din unu siantiu cercualu si ocupá unu teritoriu de 28 jugere; din pietrile celea mari ale acestui templu astadi abea se afla 20—30, celealalte seau intrebuintiatu spre alte scopuri. Se p'ote amentí si unu altu monumentu din Britani'a, ca consta din 11 siruri de pietrii necioplite, diferite in privinti'a marimei si a inaltimei, din cari mai sustau inca ver 1200; între acestea se afla bucati enorme de sticla si menhire inalte de câte 22 urme.

Atari monumente altucum se afla nu numai in Europ'a ci si in alte parti ale lumii. E de insemnatu, cá dolmenele din Europ'a, cá si celea din Indi'a au la una parte una apertura, prin carea fora indoieia dedeáu mortulu mánicare.

Impregiurarea, cá acestea monumente de pietra respandite mai pre tóta suprafaci'a pamentului au una asemenare asia mare e destulu documentu, cá a trebuitu se esiste „una epoca de pietra“.

Este interesanta cestiunea disputata de archeologi, cá óre omulu preistoricu credeá in nemorirea sufletului si in invierea corpului. Wilson dice, cá „Britanulu vechiu upotutu se traiesca in credinti'a unei vieti venitorie, a unei premiari si osinde urmatorie; acést'a se vede apriatu din daten'a, cá ingropau cu mortulu împreuna nu numai arnele, recuisele si ornamentele acestu'a, ci si vase de acelea, in cari, dupa cum se crede a potutu fi mánicare si beutura. Dar' cumcá credinti'a lor despre starea venitoria a fostu asia dicundu fórté dura si de unu gradu inferioru, chiar' din acelea-si documente e destulu de evidentu“. Suntú inse, cari reprobá acést'a si dicu, cumcá obiectele aflate in mormentele preistorice in genere nu servescu cá documentu

despre credința pusă într'unu venitoriu determinat, mă se pare că nu erau destinate nici spre acea, că mortulu acusi le va lua folosulu în acea lume, unde avea se merge. Si în totu casulu acestea recuise dure nu marturisescu de una credința natională, ci mai multu sunt semnele unei alipiri individuali. Se pôte crede, că mai tardu din datina omagială puneau recuise de piatra în mormintele preistorice, cari porta numele de „tumuli“ și cari decomunu se foloseau spre scopuri de îngropare, dar' unele din ele si spre aducere aminte.

(va urmă)

Instructiunea limbei materne în scólele poporale.

III.

Explicarea lectiunii e fôrte delipsă la cetire, căci pr'in acést'a se desvóltă mintea, pruncii se deprindu în vorbire; mă chiaru li se cultivéza și anim'a, cunoscându si întielegându ce e bunu, adevératu și frumosu.

Că se potemu corespunde scopulu e de doritu ca se avemu lectiuni dirijate bine.

La explicarea lectiunii avemu de observatu următoarele:

a) Invetiatoriulu se enareze obiectulu respectivei lectiuni. Aici se grigésca, că tonulu se-i fia amesuratu prosodie, se încungiure cuvintele înfloritoare și superflue, și se remana la obiectu.

b) Se se convingă prin întrebări: ôre întieles'au bine invetiaceii, și numai gradatu se propasiésca. Totu-deuna se aiba înaintea ochiloru regula pedagogică: „Non multa, sed multum.“ = Nu multe, ci multu. Va se dica: invetiaceii se întielega bine acea ce li se explica, și nici odata se nu procédă mai departe, până cându nu posedu o orientare sigură în obiectulu ce se propune. „Mai bine se scie pucinu și bine, decatu multu și reu.“

Déca pruncii în urmarea explicării întielegu bine obiectulu lectiunii, atunci urmăza răspunsulu. Răspunsulu pôte fi de trei feluri: seau invetiandu lectiunea din cuventu în cuventu o memoriséza, seau răspundu cu cuvintele lor numai din memoria, seau acea ce au întielesu descriu cu cuvintele lor proprii în forma de ocupațiune.

Declamarea e unu exercitiu limbisticu de mare însemnatate. Se grigimu inse, că și acést'a procedură se corespunda recerintielor pedagogice. Dreptu acea materi'a seau poezi'a, care voimu a o dá invetiaceiloru spre declamare se fia interesantă, și se o întielega bine, căci altucumu voru memorisá numai cuvintele, și nu voru sci cumu se pôte tonulu. O așa memorisare e chinuitoare de spirit, și debilitéza sufletulu. Pruncii invétia greu ce nu întielegu, și curendu uita. Numai déca li se explica bine sententiele lectiunii, și compunerea acelor'a, numai atunci se pôte pofi dela densii, că se răspunda și se declameze bine. La declamare trebuie încungiuratu: afecțiune, întinderea necorectă a cuvintelor, și strigarea. Aici înca întru tôte se premérge esemplulu invetiatoriului.

Enararea stă în legatură cu explicarea lectiunii, cu acea deosebire, că la explicare se iau înainte partile singuratică a lecturii, éra la enarare se rostescă cuprinsulu lecturii liberu cu cuvintele proprii, care pentru deprinderea memoriei, câte odata se dá invetiaceiloru a-lu scrie ca pregătire pentru ocupațiunile stilistice.

La enarare avemu de însemnatu următoarele:

a) Se alegemu o piesă de lectură usióră, și în câtu se pôte mai scurtă, apoi după ce invetiaceii si-au deprinsu mai bine memori'a, potemu se le dămu totu mai lungi. La începutu sunt mai bune povestile și fabulele, ér' mai tardu descrierea obiectelor după întrebări, precumu și asemănarea și neasemenarea unui obiectu cu altulu.

b) Pies'a de lectură se se cetésca mai întâiu de invetiatoriulu ori de unu scolaru bine deprinsu în cetire, apoi sè se explica partile ei singuratică, și numai după aceea se se enareze liberu.

Pentru mai bună întielegere, aducă înainte unu esemplu. Se luăm în mână legendariulu edat de Ștefanu Popu editiunea II-a la pagin'a 19, pies'a de lectură 23, și se cetimu următoarea fabulă „despre brósca și bou.“

O brósca stă într'o baltă lângă alte brósce, și vediu unu bou pascându în apropiere. Ea a voit a se face așa de mare că boulu. Se înflă și întrebă pre celelalte: „sum eu acum așa mare că boulu?“ Celelalte răspuseră: „ba nu.“ Brósca se înflă și mai tare, și întrebă erasi: „Sum acum așa de mare?“ Acelea răspund: „înca totu nu esti!“ acum se înflă brósca d'în tôte poteriile așa de tare, în câtu a crepatu.

După ce s'a cetitu pies'a de lectură la întielesu invetiatoriulu pr'in întrebări sè se convingă, că ôre întielesau invetiaceii totu cuventulu? știu ei ce e brósca? cunosc ei boulu? și câtu e de mare boulu în asemănare cu brósca? și că ôre brósca ori câtu se se înfle pôte fi așa de mare că boulu? Apoi după ce au întielesu invetiaceii tôte cuvintele și partile acestei fabule, i-lasă a o enară éra în fine lasandu-i se cugete pucinu despre cuprinsulu ei întrebă: că despre cari ômeni se întielege acést'a fabulă.

4. Scrierea.

Scrierea e perfecțiunea limbei vorbite. Ea nu dispăre că vorbirea în momentul născerii sale, ci conservéza cele vorbite mai multe vécuri; ea trece d'în generațiune în generațiune. Oratorulu romanu Cicero și alti scrietori vechi, și astăzi vorbescu cu noi pr'in cartile lor, că și cându ar' fi în viétia. O învențiune nouă aflată se pôte face cunoscută în câteva zile la mai multe popóre. Unu popor care nu scie scrie, nu e sigur de esistenți'a sa.

Scrierea este nu multu mai veche decâtu tipariulu. În timpurile cele vechi scriau ômenii pre plăce de metalu gravau în piétră ori pre lemn, pr'in nădilocu unu instrumentu de feru.

Grecii și Romanii vechi scriau la începutu pre scândurele subțiri de lemn, încependu linia cea d'întăiu dela stânga spre drépt'a, éra a dou'a dela drépt'a, spre stâng'a,

si asia mai incolo aternativu pana la finea discursului. Aceste scandurele se legau cá foile unei cărți. De cându au aflatu ómenii cumu se pregátésca harti'a, inca înainte de inventiunea tipariului s'au ocupatu multu cu perfectiunarea scrierei. Scrietorii cei buni se plateau scumpu; cáci cartile erau numai manuscrise; ba fórté pucini erau carii sciau scrie. Aceia inse carii scriau formau litere rotunde si legibile, mai cu séma cei ce scriau cu litere latine.

Dela inventiunea tipariului, — de cându ómenii cetescu — si-au si stabilitu regule caligrafice. Dreptu aceea cari voescu a scrie frumosu, se-si procureze modeluri bune caligrafice, seau se imiteze pre invetiatoriulu loru. Invetiatorii inse se fic cu mare grigia nu numai la regulele caligrafice, ci si la cele ortografice.

5. Gramatic'a.

Scriitoriulu germanu Herder, scriindu despre limb'a se exprima astu-feliu; „Prin limba se pastréza comorile lumii antice, la generatiunile posterióre, prin ea suntu legate operatiunile spirituale a strabunului unei natiuni cu descendentele ulterioaru“.

Cá acést'a sentintia se-si aiba intielesulu seu nu e destulu spre instruirea limbei a cultivá numai cei patru factori principali: audirea, vorbirea, cetirea si scrierea, ci se intrebuintiamu si regule limbistice, cá pentru ce vorbim si scriemu asiá, si nu astu-feliu. Aceste regule ne invetia gramatic'a.

Audirea si cetirea suntu midiloce spre a intielege cugetele altor'a éra vorbirea si scrierea spre a esprimá cugetele proprii, si ale face cunoscute altor'a. Simtiulu limbisticu se pote asemená cu instinctulu, er' gramatic'a cu conscienti'a seau convictiunea. Simtiulu conduce orbesce, ér' gramatic'a luminéza.

Esperinti'a ni-a aretatu mai multe casuri, cá interpunctiunea *com'a* —, pote schimbá intielesulu unei propusetiuni, si unu contractu seau altu documentu neprecisu pote dá ansa la procese lungi si scumpe. Apoi de si ortografi'a se pote invetia prin imitatiune, totusi numai acel'a pote scrie bine, care cunosce regulele ortografice s. a. Prin urmare e neincungiuratu de lipsa invetiarea reguleloru gramaticiei in scótele poporale.

Metodulu celu mai bunu pentru propunerea gramaticiei — dupa esperinti'a mai multoru invetiatori practici — este metodulu analiticu „dela intregu la parti“ adeca: tractarea sintaxei legata la olalta cu etimologi'a. Propunerea se si-o impartiésca invetiatoriulu in cursuri dupa principiulu pedagogicu „dela usioru la mai greu“, asia cá fia-care cursu se aiba unu intregu din gramatica.

Cursulu primu se cuprinda din sintaxa propusetiunea simpla pura si insemnatatea subiectului si a predicatului, apoi analisarea cuvintelor in silabe si litere; éra din etimologia substantivulu dupa insemnatate, numeru si terminatiune, apoi form'a articulata si nearticulata in casulu nominativu, dupa aceea adectivulu cá si substantivulu, apoi

pronumele personalu, cá pregatire pentru conjugarea verbului si in fine verbulu dupa insemnatate, numeru si persóna, si conjugarea in cele trei tempuri principale.

In ainte de tóte inse e de observatu: cá pruncii se se deprinda bine in regulele ortografiei, fiindu cu atentiune la schimbarea sunetelor, despartirea cuvintelor in silabe, si se scie unde, si cari cuvinte se scriu cu litera mare incepetóre. Scriendu pruncii binisioru ortografice, se se deprinda in descrierea obiectelor mai usióre care le potu tiené in memoria dupa intuitiune.

Cursulu alu doilea se cuprinda din sintaxa pre lãnga propusetiunea simpla pura, si amplificarea propusetiunei, apoi pre scurtu si cunóscerea propusetiunei compuse, éontrase si eliptice, éra din etimologia se se repetéze cele invetiate in cursulu primu, desvoltându-le mai pre largu, asiá d. e. la substantivu se se deprinda in declinatiuni la adiectivu in declinatiuni si comparatiuni, la verbu pre lãnga conjugarea in trei tempuri principale, se se deprinda si in conjugarea temporiloru secundare s. a. apoi insemnatatea articulului, numeralului, adverbului, prepositiei, si interjectiunei, desvoltându totu-de-a-un'a acéste parti a vorbirei din propusetiuni seau piese scurte de cetire.

Cursulu alu treilea se cuprinda din sintaxa cunóscerea totoruru propusetiuniloru, esplicandu pre largu formarea loru, si cumu se se despartiésca prin interpunctiuni, éra din etimologia va repetá tóte partile vorbirei in modu practic, desvoltându-le totu din propusetiuni si piese de cetire.

Ocupatiuni stilistice pentru cursulu alu doilea si alu treilea se potu dá invetiaceiloru despre obiectele din giurulu loru, cunoscute prin intuitiune, precumu: descrieri, enaratiuni, fabule, istorióre morale, precumu si asemenarea si neasemenarea fiintelor si a obiectelor, éra dupa formulare se li se aréte: cumu se compuna epistolele, gratulatiunile, si unele documinte mai usióre fórté de lipsa pentru viéti'a sociala.

Mai incolo e de observatu: cá invetiaceii totu-de-a-un'a se-si compuna corectu elaborárele loru, si in cátu se póte separatu unulu de altulu. Acele elaborári apoi le va revedé si corege invetiatoriulu, clasificându-le dupa desteritatea invetiaceiloru, — fiindu cu totulu nepartinitoriu, — cá prin ace'a vediendu invetiaceii indestulirea seau neindestulirea invetiatoriului cu elaborárele loru, se va escitá simtin de emulatiune intrinsii.

Ne avédu invetiatoriulu tẽmpu totu-de-a-un'a a revedé si a corége singuru compusetiunile invetiaceiloru si va luá de ajutoriu câte pre unulu dintre invetiaceii cei mai buni, seau i- va lasá asi revedé si corége singuri unulu altui'a compusetiunile loru.

Compusetiunile invetiaceiloru din cursulu alu treilea se potu tasá cându si cându se se analiséze, d. e. Pomulu e o plãnta, care are radecini, trunchiu, ramuri si ramurele. Ce propusetiune va fi acést'a? Si asiá mai incolo repetĩndu cu dẽnsii in praxa tóte regulele gramaticale. In fine se

mai cetésca inca odata compusetiunea corigându espre-siunile cele rele si neintielese, si legându-se bine propu-setiunile la olalta se facu si observările necesare cu privire la regulele ortografice, dupa acea i- lasa se-si transcrie compusetiunile in libelulu stilisticu, si se revedu la tēmpulu seu.

Modulu aici aretatu pentru instruirea limbei materne e numai unu preambulu, seau o cale pregatitoare pentru stilistica. Stilistic'a se urmēze numai dupa astu-feliu de exercitie. Dreptu acea procedandu invetiatoriulu cu invetiaceii in modulu aretatu, de cum-va i-voru concede impregiurarile si mai cu séma in scólele providiute celu pucinu cu doi invetiatori se potu esplicá si unele regule mai esentiale din stilistica, éra in scólele repetitionale repetindu cele invetiate cu privire la regulele gramaticale se potu propune mai pre largu precum scrisóřile corespondintieloru, asia si scrisoriloru causeroru private.

In intielesulu acestei proceduri am compusu si tiparitu la anulu 1883 unu „ Indreptariu practiculu pentru invetiatori scóloru poporale la tractarea invetiamentulu limbei materne, cu privire la regulele gramaticale si stilistice“ si „Manualu de stilistica cu privire la scrisorile corespondintieloru si a causeroru private“.

Indreptariulu fiendu impartitu in trei casuri cuprinde una multime de teme prelucrate pentru deprinderea practica a invetiaceiloru de ambele sexe in regulele gramaticale si stilistice; éra Stilistic'a fiendu impartita in dóue pãrti tractéza despre scrisorile corespondintieloru si a causeroru private, si anume: despre epistóle, recurse si documente ce se receru in viétu sociala tóte cu regule si esemple.

Aceste opuri brosiurate la olalta fiendu strapuse In. Ministeriulu reg. ung. de culte si instructiune publica spre aprobare, cu datulu de 20 Decembre 1888 sub Nr. 17358 seau aprobatu precum se póte vedé din consemnarea cartiloru aprobate in Nr. 8 pagin'a 63 din anulu 1889 a foiei scolastice numita „Néptanítók lapja“.

Fia-care opu consta din câte 5 cóle tiparite. Se potu procurá dela subscrisulu cu pretiulu scadiutu câte cu 30 cr, esemplariulu, ér' ambele opuri brosiurate la olalta cu 50 cr.

Petru Popescu,
docente in Lugosiu.

Concursu.

Nrii 1997, 2120, si 2161 — 1889

Pentru complinirea posturilor de invetiatori la scólele confensionali gr. cat. a) din Merisioru in Protopopiatulu Jiului, b) din Ostrovulu mare in Protopopiatulu Ulpiei Traiane, cu care este impreunatu si postul de cantoru basericescu, si c) din Carnesci in Vicariatulu Hatiegului, se escrie concursu cu terminu pana la 31/19 Decembre 1889 pre lānga urmatoriele emolumente.

I. La Merisioru:

1. Salariu anualu de 200 fl. v. a. platitu dela comun'a besericésca in rate trei lunari decursive;
2. Cortelu naturalu in edificiulu scólei;
3. 4 orgie cubice lemne focali gatite si aduse gratis la cas'a scolara de cátra comun'a besericésca spre incalditulu scólei si a locuintiei docentale.

II. La Ostrovulu mare:

1. Salariulu docentale de 200 fl. v. a.;
2. Lemne focali pentru incalditulu scólei;
3. Cortelu naturale, si
4. Competintiele stolari cantoralu indatinat in parochia.

III. La Carnesci:

1. Salariu de 200 fl. v. a. anuali care se capeta in rate treimestrali anticipative;
2. Trei orgie cubice lemne focali pentru incalditulu scólei si a locuintiei docentali, si
3. Cortelu naturale cu gradina de legume.

Doritorii de a ocupá vre unulu dintre posturile numite au cá pana la terminulu defiptu se-si inainteze recursele, pentru postulu de sub I la oficiulu Protopopescu gr. cat. alu Jiului cu resiedinti'a in Petrosieni, pentru postulu de sub II la oficiulu Protopopescu gr. cat. alu Ulpiei Traiane in Gradisce (Hunyad-Várhely per Hátszeg) ér' pentru postulu de sub III oficiulu Vicariulu alu Hatiegului in Hatiegu.

Concursele au se fia o providiute a) cu absolutoriu pre-parandiale, b) cu testimniu de calificatiune si din limb'a maghiara; c) cu atestatu despre anii serviciulu de pana aci, si d) cu adeverintie despre portarea morala si oficiósá.

Intre concurentii de asemenea cualificatiune pentru postulu de docente-cantoru din Ostrovulu mare, voru fi preferiti cei ce esceléza in cantarile besericesci.

Din Siedinti'a Consistoriala tienuta in Lugosiu la 14/2 Novembre 1889.

Cátra On. Cetitori!

Cu 1. Octobre a. c. intrandu foi'a besericésca si scolastica in anulu alu treilea venimu a rogá cu tota stim'a pre On. Cetitori asi renoi abonamentele. In acelasi tempu rogámu cu totu adinsulu pre restantiari se binevoiésca a ni tramite detori'a de abonamente de pre semestrele trecute. Restantiile trecu preste 3200 fl. incátu astadi administratiunea se afla in neplacut'a pusetiune de a nu poté solvi remuneratiunile prescise pentru redactori si colaboratori. Pentru aceea rogámu pre On. Abonati se binevoiésca a tramite fora amânare pretiurile cu cari detorescu, càci in casulu contrariu vomu fi necesitati a sistá espedarea ulterióra a foiei pre creditu.

Administratiunea.

Istori'a diecesei romane greco catolice a Oradei Mari de Dr. Ioanu Ardeleanu, fasc. II-le bros. 60 cr. v. a. se póte procurá dela auctoriulu ei.